

Konfliktusok és agresszió az iskolában

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	4
II. Kutatási hipotézisek	5
III. Témakifejtés szakirodalom alapján	6
III.1. A konfliktusokról.....	6
III.1.1 Az iskolában előforduló leggyakoribb konfliktusforrások	6
III.1.2 A konfliktusok fajtái.....	6
III.1.3 A konfliktusok pedagógiai funkciói	8
III.1.4 Pedagógusok reakciója a diákok között kialakult erőszakra	9
III.1.5 Toleranciahatárok.....	9
III.1.6 Az alsó tagozatosok jellemzői	10
III.1.7 Pedagógus-diák konfliktusok gyakori okai az osztályteremben.....	10
III.1.8 Diák-diák konfliktusok gyakori okai az osztályteremben	12
III.1.9 Pedagógus-diák és diák-diák konfliktust is előidézhet.....	13
III.1.10 A konfliktusok megbeszélésének módja	13
III.1.11 Konfliktuskezelés	14
III.1.12 A tanítók konfliktusmegoldó stratégiái	14
III.2. Az agresszióról	15
III.2.1 Az agresszió kialakulása	15
III.2.2 Pszichoszociális kockázati tényezők	15
III.2.3 Televízió és a számítógép a családban	18
III.2.4 A kisgyermekek agressziója	19
III.2.5 Lehet pozitív viselkedésforma az agresszió?	20
III.2.6 Az agresszió jutalmazása és büntetése	20
III.2.7 Az agresszív viselkedés elsajátítása gyermekkorban	21
III.2.8 A gyermekkori agresszió jellemzői	21
III.2.9 A haragról.....	22
III.2.10 A harag gyermeki kifejezése	22
III.2.11 A gyermekek agressziójának megakadályozása.....	23
III.3. Az iskolai agresszióról	23
III.3.1 Pszichoterror (mobbing) az iskolában	24
III.3.2 A demokrácia fontossága az osztálytermekben.....	25
III.3.3 Különböző tényezők szerepe az agresszió megjelenésében vagy megelőzésében	25
III.3.4 Erőszakellenes programok fontossága	26

III.3.5 Az iskolai erőszak megelőzésének lehetőségei	26
III.3.6 Gyökeres megoldások	27
III.3.7 Az érzelmi intelligencia.....	27
III.3.8 Tanácsok pedagógusoknak.....	27
III.3.9 Tévhitek a biztonságos iskola kialakításával kapcsolatban.....	29
IV. A kutatómunka bemutatása és kifejtése	31
V. A kutatómunka eredményeinek elemzése, értékelése	33
V.1. Diákok számára készült kérdőív eredményei	34
V.2. Tanítók számára készült kérdőív eredményei	42
VI. A kutatási hipotézisek teljesülése	45
VII. Jövőkép.....	49
VIII. Irodalomjegyzék	50
IX. Summary.....	51
X. Mellékletek.....	52

I. Bevezetés

„Az agresszió biológiai örökségünk eltávolíthatatlan része.” (Csányi Vilmos) Agresszió tehát régen is volt, ma is van és mindig lesz. A pedagógusok sokszor abba a hibába esnek, hogy a diákok minden agresszív megnyilvánulását leállítják, pedig nem az a cél, hogy ezt a viselkedésformát kiirtsuk az emberekből, hanem azokat a társadalom számára elfogadható, proszociális irányba tereljük. Ebben elsődleges szerepet játszik a család, mint elsődleges nevelési szintér, másodlagos szerepet pedig az iskola, mint másodlagos nevelési szintér.

Konfliktusokkal minden pedagógus találkozik, megoldásuk azonban sokak számára problémát jelent. A konfliktusok frusztrációt okoznak, mely akkor következik be, ha az egyén valamilyen akadály miatt nem tudja elérni a célját. Ez tulajdonképpen a kudarc lefordítása az érzelmek nyelvére. A frusztráció következménye leggyakrabban az agresszió. Elsősorban az alacsony frusztrációtűrési gyerekek szorulnak a segítségünkre. Őket kell leghamarabb megtanítani arra, hogy frusztrációjukat agresszivitás nélkül dolgozzák fel. E bekezdést szem előtt tartva készítettem el dolgozatomat és hipotéziseimet is ezek alapján fogalmaztam meg.

Manapság az agresszió egyre nagyobb méreteket ölt az iskolákban. Erre a problémára szakmai gyakorlataim során is felfigyeltem. Bebizonyosodott, hogy a pedagógusok valóban tehetetlenül állnak az agresszív esetek előtt. Ösztönösen próbálnak megoldást keresni eszközök hiányában. Mindezek láttán feladatommak érzem, hogy leendő pedagógusként ebben a témában is jártas legyek, hiszen tanulmányaim során nem szereztem ilyen irányú képzettséget. Egyrészt ezért, másrészt pedig azért választottam ezt a témát, mert mindenképp olyanul szerettem volna foglalkozni, amely valamilyen problémát vet fel és melyet hasznosíthatok majd munkám során.

A téma aktualitását jelzi, hogy egyre több híradásban esik szó az iskolákban megjelenő erőszakról. A magyar sajtó figyelemmel kíséri ezt a napjainkban elharapózódó jelenséget, mely így közpolitikai üggyé vált. Gyakran hallhatunk megdöbbentő és megrázó eseményekről ezzel kapcsolatban. Az iskola ezekre és más hasonló jellegű ügyre sok esetben a problémás gyermek eltávolításával reagál, illetve nem egyszer került sor térfelügyelő kamerák, elektronikus beléptető rendszer, biztonsági őrszolgálat bevezetésére. Ezek azonban nem jelentenek megoldást. Hogy miért? Dolgozatomban többek között erre is kitérek.

II. Kutatási hipotézisek

Kutatási hipotéziseim, melyeket diákok és pedagógusok által kitöltött kérdőívek eredményei fognak bizonyítani vagy cáfolni:

Hipotézis 1: Az egyházi és az állami iskolák között nincs különbség az iskolai agresszió tekintetében.

Hipotézis 2: A cyberbullying alsó tagozaton még nem jelenik meg.

Hipotézis 3: A pedagógusok segítségre szorulnak a sikeres konfliktuskezelés és agresszió kezelés tekintetében.

Hipotézis 4: A felmérésben résztvevő iskolákban többnyire nincs olyan működő program, melynek célja az iskolai erőszak megelőzése/kezelése.

Hipotézis 5: Alsó tagozaton a verbális mellett a fizikai agresszió is megjelenik, melyet diákok követnek el pedagógusokkal szemben.

III. Témakifejtés szakirodalom alapján

III.1. A konfliktusokról

„A konfliktus olyan ütközés, melynek során igények, szándékok, vágyak, törekvések, érdekek, szükségletek, nézetek, vélemények, értékek kerülnek szembe egymással.” A konfliktusok a mindennapi élet és az iskolai élet, a pedagógiai tevékenység elkerülhetetlen, természetesen előforduló részei.¹

III.1.1 Az iskolában előforduló leggyakoribb konfliktusforrások

- Érdék- szükséglet-cél konfliktus: Mindkét fél szeretne valamit elérni, de a célok látszólag vagy valóságosan ütköznek. Pl. a gyerek zavarja az órát a beszédével, mert figyelmet szeretne kapni, a tanár csendet szeretne, mert tanítani szeretne.
- Értékkonfliktus: Személyes-, és kulturális értékek, önértékelés mentén alakulhatnak ki. Pl. ha a tanár helyteleníti a diáklány testékszereit vagy tetoválásait, az a tanár számára a személyes, kulturális értékek területe, a diáknak viszont az önértékelését sérti, ha a tanár szóvá teszi.
- Strukturális konfliktus: Leggyakrabban az iskolán belül tisztázatlan jogkörök, merev szabályok, eltérő szabályértelmezés miatt alakulnak ki.
- Kapcsolati zavarból adódó konfliktus: A kapcsolatok eltérő értelmezéséből adódnak. Pl. ha egy tanár a tanítványával az iskolán kívüli problémáiról szeretne beszélgetni, segítő szándékkal, de a diák a tanár szándékát az autonómia megsértéseként értelmezi.
- Kommunikációs zavar alapú konfliktus: Általában nem önállóan jelentkeznek, de olykor a szavak súlyának eltérő értelmezése, a gesztusok túl-vagy alulértékelése áll a háttérben. Pl. a diákvállrándítását a tanár tiszteletlenségnek értelmezi.
- Hatalmi konfliktus: Kinek mihez van joga, mibe szólhat bele? Pl. egy versenyen való részvételt megtilthat-e az osztályfőnök valamilyen nevelési okból vagy büntetésből?
- Túlterheltség, stressz hatásból származó konfliktus: Mindenféle konfliktus kialakulásának esélyét növeli a fokozott lelki terhelés. A konfliktusok általános oka lehet pl. az impulzív, meggondolatlan kommunikációnak, ami megbánt valakit.

III.1.2 A konfliktusok fajtái

- A konfliktusok helyszíne alapján: makro- és mikrostrukturális konfliktusok: A makrostrukturális konfliktusok globális vagy társadalmi szintűek. A mikrostrukturális

¹ Dr Szekszárdi Júlia 1994: *Konfliktuspedagógiai szöveggyűjtemény*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó 17-19.o.

konfliktusok intraperszonálisok (belső, az egyes emberek pszichikumában lejátszódó), interperszonálisok (külső, emberek, embercsoportok között lejátszódó) vagy intézményiek (az adott intézmény működéséből ered). A pedagógusok gyakran találkozhatnak belső konfliktusokon belül a szerepkonfliktusokkal. Feszültséget okozhat például a diák- és pedagógusszerep ütközése.

- A bekövetkezés indokoltsága alapján: elkerülhetetlen, elkerülhető, kívánatos konfliktusok: Elkerülhető konfliktushelyzetek fakadhatnak például a Pygmalion-effektus működéséből. Frusztrációt válthat ki a teljesítménykényszer, a felfokozott versenyhelyzet, a gyermek szükségleteit figyelmen kívül hagyó elvárások. Kívánatos konfliktusok: érdekérvényesítés, érdekegyeztetés, érdekütköztetés, melyek nélkül nem képzelhető el működőképes demokrácia. Saját vélemény, meggyőződés vállalása is lehet pozitív ütközés.

- Relevanciájuk alapján: látszat, perem, központi és extrém konfliktusok: A látszatkonfliktusok mindenesetben manifesztálódnak és hatásuk hamar elmúlik. Félreértésen, az aktuális érzelmi állapotból fakadó indulatosságon alapulnak. Elmérgesítése esetén azonban hosszan tartó konfliktus alakulhat ki. Például április elsejei diákcsínyek. A peremkonfliktusok is manifesztálódnak, hatásuk nem túl erős és általában időszakosak. Viszonylag rövid időn belül, adott térben és időben megoldhatók. Ilyen például egy adott tanítási órán tapasztalt, egyszeri rendbontás. A központi konfliktusok mélyek, hosszantartóak. A pedagógiai folyamatot, az egyén és a csoport életét is befolyásolják. Ilyen például egy diszkriminált gyerek és az osztály közötti elhúzódozó konfliktus. A perem és központi konfliktusok között nincs éles határvonal. Ugyanaz a konfliktus lehet az egyik fél számára központi jelentőségű, míg a másik fél számára peremkonfliktusnak minősülő. Például egy tanuló kiközösítése az osztálykirándulás alakalmával a pedagógus számára lehet peremkonfliktus, a tanuló számára központi konfliktus. Az extrémkonfliktusok minden esetben jelentősek, hatásuk ebből következően hosszantartó, gyakran az érintettek testi, lelki egészségére, életére befolyással vannak. Például családi válságok, devianciák. Kezelésükben a pedagógus, az iskola nem kompetens, külső szakemberek (pl. pszichológus, gyógypedagógus), hatóságok bevonására van szükség. A pedagógusnak tehát partnereket kell keresnie a gond megoldásához.

- A konfliktus intenzitása szerint: nézeteltérés, összecsapás, végső összecsapás: A nézeteltérés olyan ütközés, amely általában egy konkrét szituációhoz kötött. A helyszínen megoldható, többnyire nem jár súlyosabb következménnyel, nem veszélyezteti az adott kapcsolatot. Ilyen például egy arról folytatott vita vagy veszekedés, hogy hová menjen az osztály kirándulni. Az összecsapás veszélye akkor áll fenn, ha halmozódnak a nézeteltérések és egyesek mindig alulmaradnak, mások mindig felülkerekednek és így fokozódik a

feszültségi szint. Ebben az esetben veszélybe kerül a kapcsolat, de még van esély az érdemi megoldásra. Aki mindig alul marad, egy idő után kilép a szerepéből és élesebb ütközésre kerül sor. Aki pedig mindig győz a vitákban, ráunhat arra, hogy mindig neki van igaza. Ha idejében felismerjük a nagyon éles összecsapásokat, elkerülhető a végső összecsapás, ahol az adott kapcsolat végleg megszakad. Kezelhetetlen iskolai konfliktusokat idézhet elő, amelyek leginkább valamelyik fél adott közegből való kilépésével oldható meg.

- A konfliktusok közvetlen kiváltó okai alapján: tény-, érdek-, kapcsolati és értékkonfliktusok: A ténykonfliktusok konkrétumok eltérő megítéléséből fakadhatnak. Például valakik bizonyos dolgok fontosságát eltérően ítélik meg. Érdekkonfliktus esetén valaki érdekei csak a másik érdekeinek rovására érvényesülhetnek. Korlátozott erőforrások mellett van tétje ennek a konfliktusfajtának. Például öt diák közül hármat kell kiválasztania az osztályfőnöknek, akik versenyre mehetnek. Ha nem ez az egyetlen lehetőség (az erőforrások nem korlátozottak), akkor könnyen megoldható a probléma. Ha viszont nem tudjuk kárpótolni a „vesztéseket”, a helyzet bonyolultabb. Kapcsolati konfliktus akkor jön létre, ha a kapcsolat jellegével vannak problémák. A konfliktus pszichológiai, szociálpszichológiai törvényszerűségek tudatosításával kezelhető. Például előítéletek, bünbakképzés folyamata, rivalizálás, frusztráció. Utóbbi szinte minden esetben agresszív megnyilvánulással végződik. Értékkonfliktus értékek, eszmék eltérő megítéléséből, különböző életformák, ideológiák, vallások egymás mellett létezéséből jönnek létre.

- Következmenyeiket tekintve: konstruktív és destruktív konfliktusok: A konstruktív konfliktusok gazdagítják az egyén önismeretét, javítják szociometriai státuszát, magasabb minőségi szintre emelik a kapcsolatot, növelik a csoportkohéziót, megalapozzák a felek együttműködését, segítik a félreértések tisztázását. A destruktív konfliktusok hatása negatív. Aláássák az önbizalmat, megrontják a kapcsolatokat, szétzilálják a csoportot, erőszakhoz, káoszhoz vezetnek.

III.1.3 A konfliktusok pedagógiai funkciói

A legtöbb konfliktus beépíthető a pedagógiai folyamatba konstruktív elemként. Az ilyen konfliktusok a következő funkciókat tölthetik be a felkészült és odafigyelő pedagógusok számára:

- Kommunikációs funkció: Manifesztálódhatnak az ellentétek és ezáltal alkalom nyílik megbeszélésükre.
- Jelző és eredményvizsgálati funkció: Fény derül a rejtett feszültségekre, prognosztizálható problémákra, melyek sokrétűbbé teszik a tanulók megismerését, a

potenciális konfliktusok megelőzhetővé válnak, a kibontakozó konfliktusok pedig kezelhetőbbek lesznek.

- Önismereti funkció: A figyelem a hibás intézkedésekre, pedagógiai tévedésekre, hamis ítéletekre kerül, ezáltal ezek korrekciójára ösztönzi a pedagógust.
- Képességfejlesztő funkció: Lehetővé válik a szociális tanulás és a szociális képességek (empátia, tolerancia, kooperációs készség stb.) fejlesztése.
- Szociális funkció: Mód nyílik az ún. citoyen erények megalapozására a konfliktusok vállalása és kezelése során.
- Metodikai funkció: A konfliktusok feldolgozása lehetőséget ad a konfliktuskezelési technikák megismerésére, gyakorlására, a viselkedésrepertoár gazdagítására.²

A konfliktus az utóbbi években olyan, a pedagógiai folyamat természetes részét képező jelenséggé vált, amelynek kezelése nem merülhet ki a jutalmazásban és büntetésben.³

III.1.4 Pedagógusok reakciója a diákok között kialakult erőszakra

A pedagógusok sok esetben nem törődnek a kialakult erőszakos összeütközésekkel, magukra hagyják a diákokat. Ez felelőtlen magatartás. Minden esetben be kell avatkozni, hiszen ha nem ezt tesszük, azzal azt üzenjük, hogy az erőszak elfogadható.⁴ A tanároknak azonban meg kell különböztetniük az ártalmatlan birkózásokat a veszélyes tanulói erőszaktól. A tettesek számára nyilvánvalóvá kell tenni, hogy az erőszakot nem fogadják el és az áldozatot védik. Az áldozatokat bátorítani kell, hogy szavakkal és testileg is védjék meg magukat, anélkül, hogy erőszakosan ütnének. Hatásos egy küzdősport megtanulása, mert az fejleszti az érzékelést, önbizalmat ad, fegyelmet és korrektséget követel. Arra is biztatni kell a gyerekeket, hogy kérjenek a felnőttektől segítséget.⁵

III.1.5 Toleranciahatárok

A pedagógusoknak célszerű végiggondolniuk, hogy hol húzódnak személyes határaik. Mennyi és milyen agresszió az, amelyet még képesek tolerálni. Ezeket az osztályban osszák meg a gyerekekkel. Hirdessék ki, hogy mi az, amit megértenek és mi az, amit nem kívánnak elnézni. Azt is gondolják át, hogy mit tesznek akkor, ha egyesek nem tartják be a szabályokat. Fontos a realitás. Ha olyanokkal fenyegetőzünk, amelyeket szükség esetén nem

² Dr. Szekszárdi Júlia 2002: *Konfliktusok pedagógiája*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó 8-15.o.

³ Dr Szekszárdi Júlia 1994: *Konfliktuspedagógiai szöveggyűjtemény*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó 39.o.

⁴ Jamie Walker 1997: *Feszültségoldás az iskolában: Játékok és gyakorlatok*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 40-42.o.

⁵ Dr. Rüdiger Penthin 2003: *Miért agresszív a gyermekem?* Pápa, Deák és Társa Kiadó 116-117.o.

alkalmaznánk, elvesztjük szavahihetőségünket. Alkalmazzuk következetesen a szabályokat. Ha nem egyértelmű helyzetek adódnak, melyekben a pedagógus elbizonytalanodik, és nem tartja magát saját szabályaihoz, akkor ezt önmagának és az osztálynak meg kell tudni magyaráznia.

III.1.6 Az alsó tagozatosok jellemzői

Körülbelül harmadik osztályig meglehetősen laza a csoportosulás, a barátságok esetlegesek, szituációkhoz kötődnek, csak elvétve tartósak. A kisiskolások gyakran váltogatják „barátaikat” attól függően, hogy kihez kapcsolja őket valami friss élmény. A kisiskoláskorban kialakuló pajtási kapcsolatok változásaiból adódó feszültségek jelentős szerepet játszanak. Alapellentét a fiúk és lányok szembenállása. Ebben az életkorban a verseny, az állandó megmérettetés többet árt, mint használ.

Körülbelül negyedik osztályra kezd ébredezni a gyerekekben az egymás iránti szolidaritás, megindul a felnőttekről, a tanítóról való leválás. Tiltás és büntetés ellenére normaszegő viselkedések jelennek meg. Egyre népszerűtlenebbek a pedagógusok kedvencei, egyre nagyon szerephez jutnak az informális hangadók. Viszont a folyamat ekkor még csak elindul, és hatodik-hetedik osztályra bontakozik ki teljesen.⁶

III.1.7 Pedagógus-diák konfliktusok gyakori okai az osztályteremben

A konfliktusok többnyire a pedagógiai normák megsértéséből adódnak. Ilyen esetekben nem mindig az a megfelelő pedagógiai reakció, hogy a gyereket szankcionáljuk. A normasértő viselkedés rejtett céljának feltárása a fontos. Azt kell megfejteni, hogy mit szeretne elérni a gyerek. Ennek megértésében a humor (értelmező tréfa) nagyon jó eszköz, mert így a gyereket nem sérti meg a pedagógus. A gyerek megsértését el kell kerülni. A gyerek stigmatizálása, nevetségessé tétele, kigúnyolása nagyon ártalmas. A megsértett gyerek a későbbiekben lázad és lázít. Ha az értelmező tréfa sértőre sikerül, akkor a legjobb módszer, ha a pedagógus elismeri, hogy hibát követett el, bocsánatot kér. A pedagógus tévedésének, hibájának nyílt bevallása hatalmas pedagógiai értékkel bír. A beismert hiba az úgynevezett korrektív emocionális élmény mechanizmusán át hat, a reagáló személy iránt pozitív érzelmeket ébreszt. (Alexander, French, 1948).⁷

⁶ Szekszárdi Ferencné 1992: *Gyerekek – tanítók – szülők: A kisiskoláskor konfliktusairól*, Budapest, Az Iskolafejlesztési Alapítvány, az MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztálya és a Budapesti Tanítóképző Főiskola sorozata 22-47.o.

⁷ Dr. Buda Béla 1986: *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*, Budapest, Tankönyvkiadó 212-215.o.

Gyakori, hogy a gyerekek ki akarják próbálni, hogy meddig mehetnek el a szabálysértésben és a tanár bosszantásában. A fiatal vagy új, a gyerekek számára ismeretlen pedagógussal szemben ez jellegzetes viselkedésforma. Ha egy tanár könnyen felbosszantható, zavarba hozható és ezt a gyerekek észlelik, akkor szívesen élnek az adódó lehetőségekkel vagy alkalmas helyzetet teremtenek. A provokatív viselkedésnek gyakran az az oka, hogy a gyerekek magukra szeretnék irányítani a tanár figyelmét, valami érzelmi reakciót, akár haragot szeretnének kiváltani a pedagógusból.

Konfliktust eredményez, ha a pedagógus a hatalom megtestesítőjének szerepéhez görcsösen ragaszkodik. Ilyenkor a tanulók általában lesik az alkalmat, hogy olyanon kapják rajta tanárukat, ami miatt lecsaphatnak, elégtételt vehetnek.⁸

Az iskolakezdés buktatói: Óriási fordulópontot jelent egy gyerek számára, amikor iskolába kerül. Kötelességei, feladatai lesznek, amelyeket számon kérnek, lerövidül a játszásra szánt idő, új közeg veszi körül. Az iskolához szoktatás ideje meglehetősen rövid és a gyerekeknek hirtelen kell ráhangolódniuk az iskolai életre. A túl óvó, túl féltő anyákról leszakadó gyerekeket sokkolja az iskolában megjelenő vélt vagy valódi ridegség. Ennek hatására egyes gyerekek képtelenné válhatnak a képességeiknek megfelelő teljesítményre, illetve neurotikus tünetek is megjelenhetnek náluk (pl. dadogás). Más gyerekeket a szülők hideg-korlátozó nevelői stílusa viseli meg.

A pedagógiai értékelés zavarai: A nevelőnek a gyerekekről alkotott véleményének legjellegzetesebb kifejeződési formái az osztályzatok. Óvatosan kell kezelni az első benyomásokat, mert a sztereotípiák, előítéletek, mint önmagukat beteljesítő jóslatok léphetnek működésbe, melyek súlyos következményekhez vezethetnek.

„Jók” és „rosszak”: Nagymértékben függ a tanító véleményétől az első-másodikos gyerekek egymásról alkotott képe. Jól példázza ezt, hogy kiket neveznek „rossz” és „jó” gyerekeknek. Az elkövetett „rosszaságok” egy része a gyerekek szocializációs hátrányából erednek (pl. kommunikációs stílus). Ha gyerek szóval vagy tettel a tanítóra támad, az agresszióknak olyankor felderítendő oka van. 8-9 éves korra a gyerekek egyre inkább figyelnek egymásra, kortársaik igényeire. Azok a gyerekek, akik az iskolában sok kudarcot, bántást, diszkriminációt éltek át, egyre fékezhetetlenebbé, agresszívabbá kezdenek válni.⁹

A gyerekek tanórai nyugtalanságának tehát sokféle oka lehet. Az osztály lecsendesítése és a rend fenntartása a pedagógusoktól sok időt és energiát igényel. Különböző

⁸ Dr. Szekszárdi Júlia 2002: *Konfliktusok pedagógiája*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó 37-42.o.

⁹ Szekszárdi Ferencné 1992: *Gyerekek – tanítók – szülők: A kisiskoláskor konfliktusairól*, Budapest, Az Iskolafejlesztési Alapítvány, az MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztálya és a Budapesti Tanítóképző Főiskola sorozata 96-101.o.

stratégiákat alkalmaznak. Vannak, akik intéssel, fenyegetéssel, mások kivárással reagálnak. A pedagógusok az agresszív és a kiváró magatartásukkal is a tehetetlenségüket fejezik ki. Lényeges, hogy az osztályban bizalmi légkört alakítsunk ki a konfliktusok konstruktív megoldása érdekében.¹⁰

III.1.8 Diák-diák konfliktusok gyakori okai az osztályteremben

Az osztályon, mint csoporton belül a csoportdinamikai folyamatok törvényszerűen hatnak. Kialakul a differenciálódás és bekövetkeznek a konfliktusok. Ezeknek csak egy részét veszi észre közvetlenül a pedagógus. A konfliktusok hozzájárulnak a gyerekek önismeretének és szociális képességeik fejlődéséhez.

Egy-egy csoporton belül általános feszültségforrás, hogy elutasítják azokat a tanulókat, akik „mások”, mint a többiek. A másság elsősorban külsődleges vonásokon alapul, az adott gyerekeknek valami szokatlan van a megjelenésében (pl. túl kövér, túl alacsony), szokatlan kifejezéseket használ, sokkal jobb módú vagy sokkal szerényebb családból származik, mint a csoport többi tagja. Ez az ellenszenv a piszkálódástól, gúnyolódástól kezdve, a verekedésen keresztül a kiközösítésig, diszkriminálásig fajulhat.¹¹

Konfliktusok alakulhatnak ki a „győztesek” beképzeltsége és a „vesztesek” önértékelési zavaraiából fakadó agressziói miatt. Ha a gyerekcsoportban állandósul a fenyegetettség, kilátástalanság érzése, a gyerekek bajaikért bűnbakot keresnek. A bűnbak rendszerint a kiközösített gyerekek közül kerül ki.

Tanulásszervezés, mint lehetséges konfliktusforrás: Nehéz helyzetbe kerülhetnek egy-egy tanulócsoporthoz a kiválóak és a lemaradók egyaránt. A kimagaslók számára lassú a tempó, ezért unatkoznak, passzivitásra kényszerülnek. A lemaradók hiányai egyre halmozódnak, ezáltal könnyen szorongóvá, gátlásossá, agresszívvá válhatnak. A legjobbakhoz igazodó tanítás által széles réteg kudarcra van ítélve. A leggyengébbekhez igazodó tanítás sem jó, mert széles réteg kényszerül lassabb tempóra, fejlődése lassúvá válik. Differenciált tanulásszervezési eljárásokkal valósítható meg a személyre szóló bánásmód és a hatékonyság fokozása. Különösen fontos feladat az együttműködésre való képesség kialakítása, ezért helytelen alsó tagozatban a csoportok közötti versenyt szorgalmazni. A szociális képességek fejlesztésének nagyobb hangsúlyt kellene kapnia. Az a tapasztalat, hogy alsó tagozaton nem jó a jobban tanulókra bízni a gyengébbek segítségét. Csak ritkán vezet tartós eredményre, mert ebben a korban még nem elég érettek ahhoz, hogy belássák, milyen nehéz dolga van a

¹⁰ Jamie Walker 1997: *Feszültségoldás az iskolában: Játékok és gyakorlatok*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 13-15. oldal

¹¹ Dr. Szekszárdi Júlia 2002: *Konfliktusok pedagógiája*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó 39-42.o.

másiknak és nincs türelmük újra és újra átvenni az anyagrészt. Ez az állapot nyomasztja, idegesíti őket. Ez a tanulási forma akkor lehet hasznos, ha a két gyerek között viszonylag csekély a szintkülönbség és a kicsivel jobb nyújt segítséget a másiknak. Kevesebb gondot okoz az egymás ritmusára való áthangolódás és az alá-fölérendeltségből mellérendeltség, egyúttal sikeres együttműködés válhat.

III.1.9 Pedagógus-diák és diák-diák konfliktust is előidézhet

Tanulmányi teljesítmény: Az iskola, a tanulás iránti attitűd szinte minden esetben az első iskolai években dől el. Az iskolai kudarcok gyakran félelemből, szorongásból, feszültségből adódnak. Ezek eredhetnek az állandó teljesítménykényszerből, a napi értékelés miatti állandó készenléti állapotból, a rendszeres versenyhangulatból. Az átélt kudarcok élménye és a kudarcoktól való rettegés felerősítheti ezeket. A gyerekekben félelmet kelthet az, hogy nem felel meg szülei elvárásainak, megverik, megbüntetik vagy szomorúak lesznek miatta. Tarthat a pedagógustól, hogy az kiabál, leszidja, megbünteti, megszégyeníti, esetleg bántalmazza. Retteghet az osztálytársaitól, akik kinevetik, kigúnyolják. Szoronghat az iskola személytelen légkörétől, a szabályoktól, a kiszolgáltatottságtól. A félelem, a szorongás külső jegyekben is megmutatkozhat (pl. körömrágás, halk beszéd), máskor a szorongásra adott jellegzetes reakció az agresszió, a hisztérikus kitörés, csapkodás, rongálás, verekedés.¹²

A pedagógusnak saját konfliktusainak megfelelő kezelése mellett tanítványait is meg kell tanítani a konfliktusaikkal kapcsolatos teendőkre. Ez a kettős törekvés a konfliktusok pedagógiájának magva.¹³

III.1.10 A konfliktusok megbeszélésének módja

A pedagógusok feladata, hogy segítsék a fiatalokat konfliktusuk tisztázásában. Mindegyik felet meg kell hallgatni. A beszélgetés elején célszerű szabályokat megállapítani. Például ne szakítsák félbe a másikat.

Amikre sort kell keríteni:

1. A konfliktus meghatározása
2. Okok tisztázása
3. Érzelmek megfogalmazása
4. Igények tisztázása

¹² Szekszárdi Ferencné 1992: *Gyerekek – tanítók – szülők: A kisiskoláskor konfliktusairól*, Budapest, Az Iskolafejlesztési Alapítvány, az MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztálya és a Budapesti Tanítóképző Főiskola sorozata 44-94.o.

¹³ Dr Szekszárdi Júlia 1994: *Konfliktuspedagógiai szöveggyűjtemény*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó
Forrás: Konfliktus, konfliktuskezelés az iskolában. Kandidátusi értekezés, 1993. (Kézirat) 44.o.

5. Megoldás keresése¹⁴

III.1.11 Konfliktuskezelés

Konstruktív konfliktuskezelés jellemzői

- Az „itt és most” szempontjai az irányadóak (nem időz az előzmények, okok keresésével).
- A hangsúly az interakción van.
- A folyamat kört alkot (a kiválasztott cselekvést annak értékelése követi, melynek értelmében megoldódott, változatlan vagy módosult formában továbbra is létezik).
- A kognitív elemek szerepe csekélyebb az érzelmiénél. Nem zárja ki az érzelmeket, a folyamat minden pontján sor kerül a felek érzelmeinek feltárására, szembesítésére. Ez ad alapot a konfliktus kooperatív megoldásához.
- A kooperativitás, a konszenzuseresés mozgatja a folyamatot.
- Pontról pontra, újabb és újabb megegyezésre kell jutni, mindkét fél szempontjait mérlegelve.

A módszernek kialakult és kipróbált technikái vannak, melyek elsajátíthatók. Érvényesülésük csak demokratikus közegben garantálható.¹⁵

III.1.12 A tanítók konfliktusmegoldó stratégiái

Ungárné Komoly Judit kutatásaiban feltárta a tanítók nevelési stílusainak lehetséges formáit és kitért a konfliktusmegoldó stratégiák leírására is. Öt fő típust különített el:

- Agresszív megoldás: A tanár hatalmi pozíciójánál fogva háttérbe szorítja a tanuló függetlenségét.
- Restriktív megoldás: Megnyilvánulások, melyek korlátozzák a gyerekek viselkedését, kijelölik a szabályokat, és utasítanak azok betartására.
- Kooperatív megoldás: Megnyilvánul a tanító együttműködési készsége, a konfliktusmegoldás során a közös megoldást keresi.
- Inerciás megoldás: A tanító lehetetlennek, passzívnak bizonyul.
- Indifferens megoldás: Közönyös, érzelmi megnyilvánulások, empátiát nélkülöző megoldásmódok.

¹⁴ Jamie Walker 1997: *Feszültségoldás az iskolában: Játékok és gyakorlatok*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 50-54.o.

¹⁵ Dr. Szekszárdi Júlia 1994: *Állampolgári technikák az iskolában: Konfliktusok*, Budapest, Iskolapolgár Alapítvány és az Állampolgári Tanulmányok Központja 27-30.o.

A stratégiák szituációként változhatnak, illetve megoldás ezek kombinációiból is kialakulhat. A konfliktuskezelési technikák, melyeket a tanító alkalmaz, hatást gyakorolnak a tanítás légkörére, a pszichés klímára, pl. az agresszív-restriktív megoldások félelmet keltenek.¹⁶

III.2. Az agresszióról

„Agressziónak nevezünk minden olyan szándékos cselekvést, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.”¹⁷

Az agressziónak megkülönböztetjük az ösztönös, impulzív; illetve instrumentális kifejezési formáját. Az előbbi haraggal, gyűlölettel, félelemmel párosul. Az erőszakot elkövetők izgatottak, magas a vérnyomásuk és gyors a szívverésük. Az utóbbi előre tervezett, meghatározott célra irányul. Ez gyakran fellelhető a bűnözők magatartásában.

III.2.1 Az agresszió kialakulása

A gondolkodó embereket már ősidők óta foglalkoztatja, hogy honnan származnak az agressziók. Az embereknél fellépő agressziók okainak megmagyarázására az utóbbi évtizedekben különböző tudományágak különböző elméleti modelleket hoztak létre.

- Ösztönelmélet, mely szerint az agresszió a természet szükséges velejárója
- Tanuláselmélet, mely szerint az agresszió a sikeres minta átvétele
- Mélypszichológiai elmélet, mely szerint az agresszió egy hatásos elhárító mechanizmus
- Szociológiai elmélet, mely szerint az agresszió lehet a környezet elvárása is
- Frustráció-agresszió elmélet, mely szerint az agresszió célja a frustráció csökkentése

III.2.2 Pszichoszociális kockázati tényezők

Erőszakos szülői viselkedés: Egy gyermek életében a hozzá közel álló felnőtt személyek a legfontosabb példaképek. Ha a példaképek erőszakosan viselkednek, a gyerekek ellesik és átvesszik tőlük ezt a magatartást. Agresszív hangulathoz és ingerültséghez vezet a feszültség, mely alatt a verekedő szülők állnak. A testi fenyítés előtt a szülők gyakran érzik magukat tehetetlennek és gyámoltalannak. A megvert kisgyerekek a testi fájdalom mellett elbizonytalanodást érez. Érthetetlen számára az összefüggés a „helytelen magatartása” és az erőszakos reakció között. A kiszámíthatatlan ember (szülő) látványa félelmet okoz. Ennek következménye lehet, hogy az önmagában való kételkedéstől az önmaga elutasításáig is

¹⁶ N. Kollár Katalin – Szabó Éva 2004: *Pszichológia pedagógusoknak*, Budapest, Osiris Kiadó Kft. 441-444.o.

¹⁷ Dr. Ranschburg Jenő 1977: *Félelem, harag, agresszió*, Budapest, Tankönyvkiadó 90.o.

fejlődhet a dolog. Megtörténhet, hogy a traumás gyerekek kízójukkal azonosulnak, ez pedig lelki zavarok (pl. félelembetegségek, depresszió) kialakulásához vezethet. A tehetetlenség, a félelem, a fájdalom érzéseit más minőségű érzésekkel (pl. harag, gyűlölet, bosszúállás) helyettesíthetik, ez pedig a gyermek saját erőszakosságának fejlődését segíti elő.

Szexuális visszaélés: A gyerekekre a szexualitás agresszív formáját kényszerítik rá, ami lelkileg összezavarja őket. Csak akkor „szeretik” őket a szülők, ha szexuálisan engedelmeskednek, ami az önértékelés sérüléséhez vezet. A gyerekek bűnösnek, tehetetlennek érzik magukat, szégyenkeznek, a fenyegetésektől rémültek és összezavarodottak. A fiúknál fennáll a veszélye, hogy ez őket később szexuális erőszaktevővé teszi.

Szóbeli erőszak: Akit leszidnak, értéktelennek érzi magát. Megtörténhet, hogy haraggal, gyűlölettel, bosszúállással reagál. A szidások során átélt megalázások a gyerekekre frusztrálóan, agressziót elősegítően hatnak. Ezt a kedvezőtlen példát a gyerek családon kívüli helyzetben, pl. az iskolában szívesen lemásol a gyengébbekkel szemben.

Hiányzó érzelmi melegség: Érzelmi melegség a családon belül uralkodó, barátságos, meleg, megértő légkör. Ennek hiánya esetében fennáll a veszélye annak, hogy erőszakos magatartás alakul ki a gyerekeknél. Gyakran a szülők azért nem tudnak szeretetteljes gondoskodást biztosítani gyermekük számára, mert gyerekkorukban ők sem kapták meg. Ilyekor tudat alatt elvárják, hogy a gyereküktől kapják meg a figyelmet, szeretetet, de mivel ez nem valósul meg, frusztráltak lesznek és a gyerekekkel szemben erőszakossá válnak. Az elhanyagolt gyerekek azt tanulják meg, hogy agresszív viselkedéssel több figyelmet kapnak. Ez a figyelem akár pozitív, akár negatív, akkor is dicséretként hat rá. A hiányzó érzelmi melegség gyakran agresszív beszédstílussal párosul, a szidások pedig egy hideg családi légkörben utat nyitnak az erőszaknak. A gyermekre zavaróan és elbizonytalanítóan hat a kimondott szavak tartalma, az elutasító mimika és a hangsúly közti ellentét. Ha túl gyakran éli át a gyermek ezeket a megfélemlítő érzéseket, agresszív érzések segítségével hárítja el azokat. A szeretet megvonása felér egy leli bántalmazással. A családban káros légkört teremthet a szülők közti tartósan diszharmonikus viszony. A gyerekekben nem alakul ki a védettség érzése. Ha feszültséggel teli, agresszív légkör uralkodik a szülők közt, akkor a gyerekekkel szemben is agresszív cselekedetekhez és megnyilvánulásokhoz vezethet. Szüleik kapcsolati válságában sokszor hibásnak érzik magukat a gyerekek. Nagyobb a veszélye a gyermekek bántalmazásának az olyan családokban, ahol egyszerre több pszichoszociális probléma áll fenn és az olyanokban, ahol az egyik szülő egyedül neveli a gyereket. Az olyan gyerekekben, akiknek a családjából hiányzik az érzelmi melegség, gyakran agresszív magatartás alakul ki.

A fiukat egyedül nevelő édesanyák esetében ezeken felül hiányzik a szeretetteljes apa-férfimodell, akivel a fiú azonosulhatna.

A szülők lelki problémái, alkohol és drogfüggőség: A szülők szenvedélybetegségei kockázati tényezőt jelentenek a gyerekek magatartászavarainak kialakulásában. Az ilyen szülők gyermekeik számára kiszámíthatatlanul viselkednek, a közönyösség és az agresszív, hirtelen harag közt ingadoznak. A gyerekek leginkább erőszakos cselekedeteknek van kitéve, ezzel erőszakot támogató példát kapnak. A gyerekek elbizonytalanodásának csökkent önértékelés a következménye. Ez társul a melegség és védettség iránti vágyakozással, ami ugyancsak szenvedélybetegségekhez vezet, amihez a szülői minta is hozzájárul. A függőség és az ezzel kapcsolatos gátoltság miatti frusztráció mások vagy önmaga elleni agresszióba csaphat át. A szülők dohányzása növeli a gyerekeknél az asztma kialakulásának és a hirtelen gyermekhalál kialakulásának veszélyét. A gyerekeknél gyakran utánzásához vezet a dohányzó példakép. Azonban sokszor ez csak az első lépés a további droghasználat irányába. Nő a lopásra és betörésre való hajlam, mivel jelentős pénzügyi igény elé állítja a gyerekeket. Többnyire olyan családokból származnak a dohányzó gyerekek, ahol más problémák is jelen vannak.

Munkanélküliség, szegénység, rossz lakáskörülmények: A szűkös játék- és élményterek esetében fennáll a veszélye annak, hogy a gyerekek észlelése és azok feldolgozása alulfejlett marad. Az ilyen gyerekek mozgása bizonytalan, nem bíznak önmagukban sem és gyakran a kiközösítés következményeivel számolhatnak a különböző közösségekben. Nehezen találnak barátokat, kisebbségi érzés alakul ki bennük és az ezzel járó frusztráció agresszívvá teheti őket. A szűkös tér következménye, hogy az idősebb gyerekek csavarogni kezdenek és frusztráltságukat gyakran a fiatalabb, gyengébb gyerekek elleni erőszakban élik ki. A szűkös pénzügyi viszonyok, a mindennapi gondok nyomasztóan hatnak a szülők hangulatára. A család nyomott hangulata és elromlott légköre, a szülők ideges és agresszív bánásmódjához vezetnek a gyerekekkel szemben. A nehéz szociális életkörülmények között élő gyerekek gyakran élnek át erőszakosságot és ridegséget azonban ez nem feltétlenül jelentkezik mindenhol. Nemritkán kisebbségi érzés kompenzálására szolgál a kirekesztett helyzetben lévő gyerekeknél a fogyasztás. Szegény családoknál sűrűn előfordul, hogy a gyerek lop, zsarol, rabol, hogy pénzhez jusson, esetleg kortársaikról késsel „szedik le” az óhajtott státusszimbólumokat (pl. kabát, cipő).

Nem megfelelő szülői felügyelet és irányítás: A gyerekek fokozott agresszív viselkedéséhez a szülők elhanyagoló magatartása két úton vezethet. Egyfelől a gyerekek tapasztalják, hogy a legkellemetlenebb, esetleg agresszív magatartással kapnak a szüleiktől

figyelmet, másfelől a szülők a félrevezetett gyerek helytelen viselkedését nem tudják kijavítani a szülői kontroll hiánya miatt. Azon kívül, hogy a szülői felügyelet nélkül lévő gyerekek sokszor az utcán csavarognak, fennáll a veszélye annak is, hogy unalmukban kialakul egy ellenőrizhetetlen tévé-, videó- vagy számítógépes játékszenvedély. Ha az unalom érzése tartós problémává válik, a gyerekek egy része ezt izgalmaival próbálja leküzdeni (pl. erőszakos tettek). A túlzottan óvott gyerekeknél fennáll a veszélye annak, hogy személyiségük fejlődéséhez kevés tapasztalatot tudnak gyűjteni. Ha a gyerekeket a felfedező- és kipróbálási vágyaikat túlzottan korlátozzák, akkor gyakran agresszív viselkedéssel válaszolnak.

III.2.3 Televízió és a számítógép a családban

Az általános iskolás gyerekek több mint egyharmada négy óránál többet ül a tévé előtt naponta. Sok gyerek számára vonzóak az erőszakos jelenetekben gazdag akciófilmek. Ezek megnézése eredményezhet félelmeket, alvási zavarokat, de érzéketlenné válás és utánzásra motiváltság is kialakulhat az erőszakkal szemben. Hátrányosan befolyásolja a családban az együttélést a mértéktelen tévézés. Kevesebb időt tölt együtt a család. A tévé gyakran szülőpótlék. Az elhanyagolt gyerekek sokszor a televízióból keresnek példaképeket. Ezek a gyerekek gyakran tartós belső frusztrációtól szenvednek. A tévében látott agresszív képek könnyen a saját erőszakkészségük elfogadásához vezetnek. Kutatások szerint összefüggés van a gyakori tévézés és a romló iskolai teljesítmények között, kapcsolatba hozható az írás és az olvasás problémáival és a beszédértéssel. Ezen kívül összefüggés mutatható ki a tévézés és a túlsúlyosság között, mert kevesebbet mozognak, és gyakran esznek tévézés közben zsíros ropogtatnivalókat. A túlsúly viszont nemritkán a frusztráció alapját jelenti az azonos korúak csoportjában. A televízióban megjelenő reklám gyermekeink fogyasztásorientáltságát is ösztönzi, a fogyasztási szenvedély szintén erőszak és a bűnözés megalapozója lehet. A tévézés tehát társadalmunkban az erőszak úttörője lehet.¹⁸

Tanácsok:

1. Segítsünk a gyerekeknek abban, hogy már korán megfelelő tévézési szokásai alakuljanak ki.
2. A képernyő előtt töltött időnek legyenek bizonyos határai. Maximálisan heti tíz-tizenkét órát töltsön el egy gyerek a képernyő előtt.

¹⁸ Dr. Rüdiger Penthin 2003: *Miért agresszív a gyermekem?* Pápa, Deák és Társa Kiadó 9-50.o.

3. Használjuk a csatornák nyomtatott műsorfüzeteit. Tervezzük meg előre, hogy milyen programokat fogunk megnézni a héten.
4. Ne használjuk a televíziót „elektronikus pórázként”!
5. Amikor csak lehetséges nézzük együtt a televíziót a gyerekeinkkel, majd beszéljük meg velük, hogy mit láttunk!
6. Megbeszélésekor emeljük ki azokat a mozzanatok, amelyek proszociális emberi magatartást, - együttműködést, segítségnyújtást, gondoskodást - tükröznek.
7. A televíziózást, amikor csak lehet, kapcsoljuk össze az olvasással!
8. A gyerek számára a szülők a legfontosabb modellek!¹⁹

Ha egy kisgyerek olyan filmet, műsort néz, amelyben semmiféle agresszivitás nem jelenik meg, akkor is agresszívebb lesz, mert a televízió lebénítja a testi mozgást és leállítja a lelki feldolgozást. A feszültség nő, gyakran ki is robban.

Mit tehetünk?

- Teremtsünk érzelmi biztonságot gyermekünknek.
- Biztosítsunk elegendő mozgási, játszási lehetőséget.
- Minden nap, minden este mondjunk, olvassunk mesét.
- Kevés televíziózást, videózást engedélyezzünk.
- Csak kiválasztott műsorokat nézhessen a gyerek, azt is valamelyik szülővel, akivel közben és utána is beszélhet a látottakról.

Ha ezeket betartjuk, gyermekünknek még az agresszív jelenetek sem fognak ártani igazán, nem lesz tőlük kezelhetetlenül agresszív, nem robban ki dühe otthon vagy az iskolában. Egy amerikai vizsgálat szerint a gyerekek a valóságban látott agressziót elég pontosan tudják utánozni, de agressziós szintjük nem nő jelentősen. A filmen látott agressziót kevésbé pontosan tudják utánozni, de agressziós szintjük jelentősen megemelkedik. A rajzfilmen látott agressziót tudja legkevésbé utánozni a gyerek, viszont az agressziós szint szintén megemelkedik.²⁰

III.2.4 A kisgyermekek agressziója

Az agresszió kontrollálása és mások megsegítésének elsajátítása a kisgyermekek társas fejlődésének fontos feladatai. Az agresszió legkorábbi jelei újszülötteknél már megjelennek

¹⁹ Ranschburg Jenő 2009: *Áldás vagy átok?: Gyerekek a képernyő előtt*, Saxum Kiadó Bt. 172-176.o.

²⁰ Vekerdy Tamás 2001: *Gyerekek, óvodák, iskolák*, 3. kiadás, Budapest, Saxum Kiadó 76-78.o.

dühödt sírás és hánykolódás formájában. Érdekes, hogy körülbelül 18 hónapos korig a csúfolódás és a testi agresszió egyenlő gyakorisággal fordul elő. Második életévükhöz közeledve a gyerekek többször csúfolódnak, mint amennyiszer testi erőszakot alkalmaznak. 3 és 6 éves kor között nő a verbális agresszió mértéke, feltűnik a dulakodás és az ellenséges agresszió. A fiúk számos helyzetben agresszívak a lányoknál, a különbség a második és a harmadik életév folyamán jelenik meg. Azok a 3 éves gyerekek, akik engedetlenek, szembeszegülnek a felnőttekkel, agresszívak a társaikkal, ingerlékenyek, valószínűleg iskoláskorban és serdülőkorban is őrzik ezeket a jegyeket (Coie és Dodge, 1998). Különösen a fiúkra igaz, hogy minél hamarabb kezdenek el problémás viselkedést mutatni, annál valószínűbb, hogy később is ilyen módon fognak viselkedni (Patterson et al., 1998).²¹

III.2.5 Lehet pozitív viselkedésforma az agresszió?

Nem minden agresszió negatív jellegű. A szociális tanulás során a gyermek megtanulja kifejezni agresszióját. Például megtanulhatja megvédeni elveit fizikai támadás nélkül. A nevelés feladata az, hogy az agresszív megnyilvánulásokat antiszociális irányból, proszociális irányba fordítsa és az agresszió olyan formáit hozza létre, amelyek a társadalom számára elfogadhatóak.

III.2.6 Az agresszió jutalmazása és büntetése

Kísérletek bizonyítják, hogy az agresszív viselkedés jutalmazása, a felnőttek engedékeny vagy ösztönző magatartása a nyílt agresszióval szemben jelentős mértékben növeli a gyermek hasonló megnyilvánulásait. A nyílt agresszió büntetése a gyermeket az esetek többségében frusztrálja, ami haragot, újabb agresszív tendenciát szül. Az agresszió jutalmazása is, büntetése is újabb agresszió forrása. A büntetés időzítése fontos szerepet játszik a csábításnak való ellenállás kialakulásában. A büntetést közvetlenül a tiltott cselekvés pillanatára kell időzíteni. A nem kívánt viselkedés tiltása és a helyesnek tartott cselekedetek megerősítése különösen az élet korai szakaszán fontos dolog. Kizárólag akkor eredményes, ha a nevelő maga is azokat a viselkedésformákat alkalmazza, amelyeket a gyermeknél jutalmaz, és soha nem cselekszi azokat, amelyeket a gyermeknél büntet.

²¹ Cole Michael – Sheila R. Cole 2006: *Fejlődéslélektan*, Budapest, Osiris Kiadó 404-410.o.

III.2.7 Az agresszív viselkedés elsajátítása gyermekkorban

A gyermek viselkedésének számos aspektusát utánczás útján sajátítja el. A pszichológia ezt obszervációs tanulásnak nevezi. Ez alapján tehát a modell pusztá megfigyelése elegendő ahhoz, hogy a gyermek cselekvéseit akarva-akaratlanul elsajátítsa. Az agresszió olyan viselkedésforma, melyet a gyerekek – különösen a fiúk – a viselkedés egyéb típusainál szívesebben utánoznak. Agresszív gyerekek nagyrészt olyan családokból kerülnek ki, ahol a szülő maga is agresszív. Magyarázata: az otthon frusztrált gyermek átviszi agresszióját iskolai környezetére, társaira és verekedés közben az agresszív modell (a szülő) viselkedését valósítja meg.

III.2.8 A gyermekkori agresszió jellemzői

A gyermek a 7. hónap táján válik frusztrálhatóvá, ami ekkor irány és cél nélküli dühreakcióban nyilvánul meg. Ha a spontán dühreakciók hatására a szülő kielégíti gyermeke igényeit, a gyermekben kialakul az agresszió instrumentális formája, mert ráébred arra, hogy így kell viselkednie a célja elérése érdekében. Amikor a fájdalom okozása az eredeti cél eléréséhez hasonló kielégülést eredményez, akkor jelentkezik a harag által vezérelt indulati agresszió. A rendszeresen frusztrált, alacsony frusztrációtűrőű gyerekeknél, akiknek eredményes agresszióra alig van lehetőségük, gyakran megfigyelhetjük a napi foglalatosság (játék, tanulás) regresszióját.

Az első, személy felé irányuló, céltudatos harag-és agresszió megnyilvánulások másfél-két éves kor táján jelentkeznek. A kisgyermekkori harag rövid ideig tart. Az új ingerek elterelik a figyelmét sérelméről. Az évek folyamán a harag tartósabbá válik, az elterelő ingerek egyre eredménytelenebbek lesznek. Óvodáskorban gyakori, hogy a szülővel szembeni agresszió a tisztasági szokások felbomlásában mutatkozik meg. Iskoláskorban leggyakrabban éhségstrájk fordul elő, mely a tudat szintjén nem minden esetben jelenik meg.

- Tudatos vagy agresszív tendencia következménye esetében a gyermek tisztában van vele, hogy nagy örömet szerez a szüleinek azzal, ha jó étvággal eszik és sok gondot, ha sovány. Mivel szüleire haragszik, bosszúból nem nyúl ételhez szülei jelenlétében, de a küzdelemhez szükséges megfelelő kondícióról titokban gondoskodik.
- Súlyosabb esetben a szülővel szembeni agresszív tendencia nem jelenik meg a tudat szintjén, ezért a megtorlás választott módja sem tudatos. A gyermek ilyenkor étvágytalanná válik, gyengül, fizikai állapota romlik. Ha a szülők nagy súlyt helyeznek a gyermek iskolai előmenetelére a megtorlás nem tudatos módja az iskolai teljesítményromlás.

A pedagógiai és a pszichológiai vizsgálatok szerint az általános iskola első és második osztályában a fiúknál sokkal több magatartási probléma merül fel, mint a lányoknál. Ennek egyik jelentős oka az, hogy az első osztályokban a pedagógus általában nő, akinek viselkedése elsősorban a lányoknak modell.²²

A szembeszegülő viselkedés a gyerekkori agresszív viselkedés egyik jellegzetes fajtája. Fontos tudni, hogy ezek hozzátartoznak a normális fejlődéshez, hiszen a szociális pozíció kivívására és kitapintására, az autonómia fokozatos megteremtésére irányuló kísérletek. Meghatározó, hogy a szülő hogyan reagál a gyermek szófogadatlanságára. Nem helyes, ha meghátrál és az sem, ha igyekszik felülkerekedni. Ilyenkor az egyeztetés különböző fajtáira van szükség.

Az általános agresszív magatartás a gyerekkori agresszivitás másik jellegzetes fajtája, ami elsősorban a kortársakkal szembeni támadó, önérvényesítő magatartást jelenti. A felnevelkedés során valamennyire mindannyian megtanulunk uralkodni támadó indulatainkon. Az agresszív viselkedés fennmaradásának és annak általános viselkedésstratégiájává válásának okai az öröklött tulajdonságokkal és a környezettel összefüggésben keresendők.²³

III.2.9 A haragról

„A harag helytelen levezetése népbetegség.” (Dr. Ross Campbell)

Dr. Ross Campbell szerint a helytelenül kezelt haragnak sokféle következménye lehet a gyermekek életében: osztályzatok leromlása, szülő és gyermek elhidegülése, tekintélyellenesség, deviáns illetve agresszív viselkedés, depresszió, akár öngyilkosság is.

Az erőszak felőrli a családokat és a társadalmat, a legtöbb szülő azonban mégsem tanítja meg gyermekét arra, hogy mit kezdjen a haragjával. A gyermekek ezért általában a harag levezetésének helytelen és éretlen formáit sajátítják el, ami abból adódik, hogy a szülők többsége maga is helytelen módszereket hozott hazulról és ezt örökíti tovább.

III.2.10 A harag gyermeki kifejezése

A harag kifejezésének éretlen formái közül az egyik az agresszió. Meg Eastman egyik könyvében így ír: „Az agresszív, önmagukból kivetkőző gyermekek problémái eredhetnek stresszből, heves vérmérsékletből, túlzott aktivitásból, bántalmazásból vagy az önfegyelem hiányából. A szülők erős kísértést éreznek, hogy a kisgyermekek agresszivitását kimagyarázzák és szemet hunyjanak fölötte. Pedig mire eléri az iskoláskort, már igen zavaró

²² Dr. Ranschburg Jenő 1977: *Félelem, harag, agresszió*, Budapest, Tankönyvkiadó 90-134.o.

²³ Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva 2005: *Neveléslélektan*, Budapest, Osiris Kiadó 526-528.o.

magatartásformák alakulhatnak ki. Ezek a gyerekek már általában élvezik agresszív kitöréseikkel elért hatalmukat és uralmukat. Sokukból a lelkiismeret furdalás és a bűntudat is hiányzik, és egyáltalán nem érdekli őket, hogy viselkedésükkel mit okoznak másoknak. Ehelyett bűnbakot keresnek, akit vádolni lehet a problémáért. Jellegzetes vonásuk, hogy elhárítják magukról a felelősséget...”²⁴

III.2.11 A gyermekek agressziójának megakadályozása

A gyerekek agresszív magatartást többek között akkor tanúsítanak, amikor féltékenyek, úgy érzik, hátrányban vannak, nem értik meg, nem részesül kellő figyelemben. A dühkitöréseket nem elegendő megakadályozni, el kell hárítani az agresszió okát. Ebben a családnak van a legfontosabb szerepe. Fontos, hogy a gyerek ne lásson agresszív mintát a családban. Lényeges, hogy nyugodt, megértő légkört teremtsünk a gyerek számára. Érezze, hogy elfogadják, hogy teljes értékű tagja a családnak, szükség van rá és fontos a szüleinek. Szidással, büntetéssel nem tudjuk belátásra bírni a gyerekeket, ugyanis ez megerősítés számára abban, hogy őt nem szeretik, így az ellenkezőjét érvük el. A gyerek erre agresszióval reagál. Az sem jó, ha a lelkére beszélnek, mert a gyerek ezt úgy fogja fel, hogy agresszív magatartása miatt részesül az igényelt figyelemben, vagyis jutalmat kap agresszív viselkedéséért. A szülők érveinek ebben az esetben nincs jelentőségük. Amit tennünk kell: az agresszív magatartást nem szabad tudomásul venni, figyelemben részesíteni. Ha a gyerek magában vagy másban kárt tesz, el kell távolítani a színhelyről. Ezt nyugodtan, de határozottan és szótlanul tegyük, majd röviden magyarázzuk meg: „Ha majd megnyugszol, örülünk, és akkor megint jó kedvűek leszünk valamennyien.” Nem szabad a gyereket bezárni. Ha továbbra is tombol, ne vegyük tudomásul, de maradjunk vele, így lehetőségünk nyílik „tombolás” után pozitív figyelemben részesíteni. Az agresszív gyerek túlnyomóan negatív magatartásával tűnik fel. A szülők folyton figyelmeztetik, miközben nem veszik észre, hogy gyereküknek számos elismerésre méltó tulajdonsága is van, de mivel mindig csak a negatív magatartására érkezik visszajelzés, semmi nem készteti arra, hogy javítson a viselkedésén.²⁵

III.3. Az iskolai agresszióról

Az iskola kiegészíti a családi nevelést. Ahogyan a családban, az iskolában is kialakulhat és/vagy megjelenhet a gyermeki agresszió. Az agresszív gyerekek fokozott nevelői felkészülést igényelnek. Egyre nagyobb az igény, hogy az iskolákra nagyobb feladat háruljon

²⁴ Dr. Ross Campbell 2007: *Dühöngő ifjak: Hogyan szelídíthetjük meg gyermekeink haragját?*, Budapest, Harmat Kiadó 9-78.o.

²⁵ Gerlinde Ortner 1996: *Gyógyító mesék*, Budapest, Magyar Könyvklub 133-136.o.

a családpedagógiában, ám ez a nevelők túlterheléséhez vezet. A tanítók nem rendelkeznek az ilyen speciális, gyógypedagógiai feladatokhoz szükséges felkészültséggel és képzettséggel. Kíváncsi volna a pedagógusok számára továbbképzéseket szervezni, segítő- és tanácsadó helyeket létesíteni az agresszív magatartás hatásosabb megelőzése érdekében. A tanítóknak fontos szerepük van abban, hogy a pedagógiai szempontok a családban is érvényesüljenek, ezen kívül, hogy felkeltsék, növeljék a szülők felelősségét gyermekük nevelésével, képzésével kapcsolatban. Minél fiatalabb a gyerek, annál fontosabb a különböző szintek együttműködése.²⁶

Károsító hatással lehet a gyerekek számára maga az iskola helyisége. A klimatizálás például fejfájáshoz és látászavarokhoz vezethet, egy egyhangú, szürke betonépítmény pedig fokozhatja az alapvető levertséget. Hasonló következményeket produkálhatnak a gyerekeknél a keskeny ablakcsíkokkal ellátott helyiségek, ahová nem jut napfény, a még nyáron is állandó neonvilágítás, hiszen az ablakhoz közel ülő tanulók szemrontó kettős világításban dolgoznak. Az ilyen környezet nagymértékben hozzájárul az agresszivitás fokozódásához is.²⁷

III.3.1 Pszichoterror (mobbing) az iskolában

Akkor nevezzük mobbingnak az egyénnek a többség általi kiközösítését, ha az hosszú ideig (hónapokig) eltart. Kizárólag az olyan helyzetek tartoznak a mobbing fogalma alá, amikor a csoporttagok többsége kitartóan megalázza egy diákot. Az esetek többségében a pszichoterror gyakorlótól nem várhatunk büntudatot és sokszor nem vállalják a felelősséget. Nem tudják, hogy milyen súlyos lelki és testi károsodásokat okozhat a mobbing a tartós félelmektől kezdve, a pszichoszomatikus betegségeken át az öngyilkosságig. Az áldozatok gyakran nem mutatják a sértettség jelét.

A mobbing a felhalmozódott agresszió levezetése a védtelen áldozatokon, viszont fontos tudni, hogy ezáltal az agresszió nem épül le. A sértettség, a kudarc, a sikertelenség okozta félelmet vagy dühöt próbálják feloldani az elkövetők. Azért keresnek áldozatokat, mert a negatív érzések okozói gyakran elérhetetlenek, ismeretlenek, esetleg magas pozíciójuk van. A mobbing - áldozatok a csoport leggyengébb tagjai. Az ő megaláztatásuk pillanatnyi enyhülést hoz azoknak, akikben feszül az agresszió és semmilyen hátrányuk nem származik belőle. A

²⁶ Joachim Rumpf 2004: *Hogyan bánjunk az agresszív gyerekekkel?: Verekedés, veszekedés, rombolás*, Budapest, Akkord Kiadó 92-95.o.

²⁷ Gerd Biermann 1984: *Az iskolai ártalmak megelőzése*, Budapest, Tankönyvkiadó 19-25.o.

mobbing - magatartást az agresszió és a félelmen kívül az egyhangúság, az unalom, a szórakozás igénye vagy a feltűnni vágyás is kiválthatja.²⁸

III.3.2 A demokrácia fontossága az osztálytermekben

A diákok erőszakos viselkedése abból következik, hogy az intézményes környezetben nincsen választásuk, illetve alá vannak rendelve olyan erőknél és utasításoknak, melyeket nincs módjuk irányítani. Bátorítani kell a diákokat arra, hogy adjanak hangot érzéseiknek, mondják el tapasztalataikat. Biztosítani kell őket arról, hogy figyelnek rájuk. Mindezek segítenek a hatékony önkifejezés formáinak elsajátításában, ezen kívül konstruktív módon támogatja a diákokat az iskolai kapcsolataik építésében is. Megerősíti őket, ha beleszólhatnak a tanórák struktúrájának kialakításába és növeli az összetartozás érzését, ha ennek során tanáraik vezetnek és támogatják őket. A tanárok szakmai felelőssége az, hogy megmutassák a diákok számára az elnyomásmentesség működésének elvét a demokratikus tárgyalás képességének gyakorlása révén. A demokratikus tárgyalás elvét akkor tudják előmozdítani a diákok között, ha megfelelő mélységű kapcsolatot alakítanak ki a közösségükkel és megértik a diákok háttérét.²⁹

III.3.3 Különböző tényezők szerepe az agresszió megjelenésében vagy megelőzésében

Nagy jelentősége van annak, hogy a szülők mennyire érdeklődnek iskolás gyermekeik társas környezete iránt (ismerik-e a barátaikat, a barátaik szüleit, a tanáraikat). Azokban a családokban, amelyekben tudják, hogy gyermekeik kikkel barátkoznak, magas az esélye az iskolai agresszió elkerülésének. Az is csökkenti az áldozattá, illetve az elkövetővé válás mértékét, ha a szülők csak néhány barátot ismernek. Akiknek a szülei egyetlen barátjukat sem ismerik, nagy eséllyel válnak az iskolában a diákok közötti agresszív cselekmények áldozatává és nagy eséllyel követik is el azokat. Ha a szülők ismerik a tanárokat és a barátok szülei közül néhányat, ez az átlagos mértékhez közelítve csökkenti az elszenvetés és az elkövetés előfordulását is a diákok közötti agresszióban. Ha a szülők ismerik a tanárokat, ez az agresszió elkövetésétől védi a diákokat, ha a barátok szüleit ismerik, akkor pedig az elszenvetésétől.

A tanárok igazságosságáról alkotott vélemény erős kapcsolatban áll a diákok közötti, illetve a tanárok és diákok közötti elkövetett és elszenvedett agresszióval. Azok a tanulók,

²⁸ Karl E. Dambach 2001: *Pszichoterror (mobbing) az iskolában*, Budapest, Akkord Kiadó 12-16.o.

²⁹ Ingrid Rose 2010: *Az iskolai erőszak*, Budapest, Oriold és Társai Kiadó 13-16.o.

akik az átlaghoz képest igazságosabbnak tartják a tanáraikat, kevesebb agresszív cselekményt követnek el.

Az erőszakos cselekedetek már az alsó évfolyamon megmutatkoznak. Az elsős gyerekek is idegesek lesznek a legjelentéktelenebb eseményekre. Például valaki véletlenül leveri az asztalról a tolltartóját. Az agresszív cselekmények főszereplőivé azok válnak, akiknek a problémák megoldására nincs más eszközük. Az agresszió okait a családi háttérben kereshetjük, hiszen itt épül ki a mintakövetés feltételrendszere.³⁰

III.3.4 Erőszakellenes programok fontossága

A fiatalok az élet számtalan területén találkoznak erőszakkal, például az iskolában, a médiában, személyes környezetükben, a családban, a közlekedésben, melyek azt a benyomást keltik, hogy az erőszak a konfliktuskezelés legjobb eszköze.³¹

Napjainkban tehát az iskoláknak egyre nagyobb szükségük van erőszakellenes programokra.

III.3.5 Az iskolai erőszak megelőzésének lehetőségei

- „Szociális asztal” intézményének létrehozása az Ifjúságvédelmi Hivatal, a közigazgatás, az óvodák, iskolák, tanácsadó helyek, templomok és a rendőrség együttműködésével. Ez szociális kezdeményezéseket hívhatna életre, például iskolások ellátása délutánonként.
- Lakásépítési politika kezdeményezése, ezzel a gettóhelyzet felszámolása a szociálisabb szegényebb családok gyermekeinek érdekében.
- Legyen erőszakellenes program az iskolákban.
- Szülői kurzusok indítása, melynek vezetője egy pedagógus vagy pszichológus. A téma a nevelés és a kapcsolatépítés.
- Szülők számára ajánlott szülői tréningen részt venni.
- Legyen az iskolákban médianevelés, ahol a gyerekek megtanulhatják, hogyan kell értelmesen kezelni a televíziót és a számítógépet.
- A felnőttoktatásban legyenek rendszeres beszélgetések a szülővé válásról.
- Drogmentes ifjúsági központok létrehozása, amely a gyerekeknek sokféle szociális, ökológiai vagy művészeti tevékenységet ajánl.

³⁰ Ááry – Tamás Lajos – Joshua Aronson 2010: *Iskolai veszélyek*, Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 91-203.o.

³¹ Jamie Walker 1997: *Feszültségoldás az iskolában: Játékok és gyakorlatok*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 8-10.o.

- A szülők motiválják gyermekeiket valamilyen hobbi irányába. Pl. zene, sport, színházlátogató csoport, ökológiai projektek.
- Nagyobb gyerekeknél jó lehetőség egy önkéntes szociális év, mert ezáltal olyan értékek szilárdulnak meg, mint a beleérző képesség, segítőkészség, felelősségtudat.³²

Az iskolai agresszió komoly és széles körben elterjedt probléma. Lényeges a gyökeres megoldások alkalmazása, hiszen a tüneti, kútlezáró megoldások bár hasznosak lehetnek, de nélkülözik a végső elemzést és nem a központi problémára irányulnak. Ilyen például a biztonsági őrök alkalmazása. Egyes közösségekben hasznosnak bizonyulhatnak, de más közösségekben több kárt okozhatnak, mint hasznot. Az iskolák nem egyformák és nem egyforma a környezetük sem, ezáltal a körülményektől függően más és más jelentést hordoz a fém-detektorok alkalmazása. Olyan környéken, ahol magas a bűnözési arány a fémérzékelő berendezések felszerelése az egyes iskolákban sok diákra pozitív hatással van. Ha viszont biztonságos, jómódú környéken látjuk el az iskolákat fémérzékelőkkel, akkor azt az érzetet keltjük, hogy az oktatási intézmények potenciálisan veszélyes helyek.

III.3.6 Gyökeres megoldások

Az iskoláknak meghatározó szerepet kellene játszaniuk a diákok érzelmi, és nem csak szellemi fejlődésének elősegítésében. Az iskolákban olyan tanulókörnyezetet kellene megteremteni, amely gátat vet az erőszaknak és az érzelmi érést, illetve az érzelmi intelligencia fejlődését is segíti.

III.3.7 Az érzelmi intelligencia

Daniel Goleman, szociálpszichológus szerint az érzelmi intelligencia a saját érzéseink tudatos felismerésének és kezelésének a képessége, ami magában foglalja az önmérsékletet, az együttérzést, amikor másokkal kapcsolatba kerülünk, önmagunk motiválásának képességét és, hogy odaadóan, kitartóan dolgozzunk. Howard Gardner pszichológus azt feltételezi, hogy az érzelmi intelligencia az IQ-nál is fontosabb lehet.

III.3.8 Tanácsok pedagógusoknak

Az együttéléshez szükséges készségek taníthatók. Meg lehet tanítani a gyerekeket érzelmeik felismerésére és megértésére; segíteni lehet nekik abban, hogy nagyobb empátiával viszonyuljanak másokhoz; konfliktuskezelő módszereket adhatunk a kezükbe; megtaníthatjuk neki, hogy miként lehet barátságot kötni.

³² Dr. Rüdiger Penthin 2003: *Miért agresszív a gyermekem?* Pápa, Deák és Társa Kiadó 120-121.o.

A konfliktusok békés feloldása érdekében hasznos, ha mindennap fórumot tartanak az osztályban a tanítók a „jó hírek” és a „rossz hírek” megbeszélésére. A gyerekek pozitív légkörben nyilvánosságra hozhatják a sérelmeiket, megbeszélhetik a problémákat és azzal is tisztába lesznek, hogy milyen hatással van cselekedetük mások érzéseire. Ha nyilvánosan nem vagy nehezen megy a konfliktus feloldása, akkor az érintett tanulók egymás közt, zárt körben is megbeszélhetik olyan tanár irányításával, aki elsajátította a konfliktuskezelés technikáit.

A tanév megkezdésekor jó, ha az osztály kidolgozza a saját házirendjét. Ebben megfogalmazza a helyes viselkedés szabályait és meghatározza a helytelen viselkedés következményeit. A házirendet kifüggesztik az osztályteremben, így a tanulók az alapján tudják értékelni saját és mások viselkedését.

Létezik egy Kreatív konfliktusmegoldás elnevezésű program, melynek részeként az osztályokban a diákok ötletfeltáró gyakorlat keretében sorra veszik az erőszak alkalmazása helyett választható lehetőségeket, ezen kívül diák mediátorok segítenek a keletkező viták megoldásában.

Azért kell az iskoláknak erősíteniük a tanulók empátiás képességét, mert a jobb empátiakészséggel rendelkező gyerekek általában együttműködőbbek és kevésbé agresszívak.

A fiatalok érzelmi fejlődésében döntő fontosságú, ha van legalább egy barátjuk, még ha ez a kapcsolat nem is túl mély. Az iskoláknak tehát arról is kell gondoskodniuk, hogy mindenkinek legyen legalább egy barátja, mely kisléptékű, célzott programokkal lehetséges. Ilyen Steven Asher pszichológus hat foglalkozásból álló képzési programja, amit általános iskolások részére dolgozott ki. A foglalkozásokon a társaik által kevésbé kedvelt diákok azt tanulták, hogyan lehet úgy viselkedni, mint népszerűbb társaik. Elsajátították, hogyan fejezhetik ki elismerésüket, ha egy társuk szép teljesítményt nyújtott és hogyan kommunikáljanak, amikor másokkal játszanak. A diákok a foglalkozások után egy évvel a középmezőnybe tornázták fel magukat. Az ilyen fejlesztőprogramoknak ötven-hatvan százalékos a hatékonyságuk és általában az általános iskola harmadik-negyedik osztályosai körében működnek a legjobban.

Megfelelő légkört kell teremteni a tanulás során, mert a tartalomnál is fontosabb az, hogy hogyan tanuljuk azt, amit tanulunk. Sokféleképpen történhet az ismeretek elsajátítása, de mindegyik módszernek üzenetértéke van. A kooperációt körültekintően kell felépíteni a tanórákon. Az együttműködés nem garantálható, ha a csoportok egy feladatot közösen oldanak meg. A kooperatív tanulási formában kiadott feladatoknál körültekintő tanulásszervezésre van szükség, hogy úgy működjenek, ahogyan kell. A mozaikmódszerrel szervezett tanulás egy sikeres modell, melynek keretében mindenki együttműködésére

szükség van, különben a kitűzött cél nem érhető el. Lényege a „mozaikalkotás”, ahol minden mozaikdarabka (minden tanuló) nélkülözhetetlen ahhoz, hogy összeálljon a végeredmény. Minden tanuló feladatrésze fontos, így minden tanuló maga is fontos. Ettől olyan eredményes ez a tanulási stratégia.

A kooperatív tanulás segítségével az osztályteremben pozitív társas légkör alakul ki, a diákok kedvelik és tisztelik egymást, a gúnyolódás és bántalmazás mértéke csökken. Ajánlatos harmadik osztálytól hatodik osztályig legalább a tanítási nap felében mozaikmódszerrel dolgozni, kiépítve ezzel a tanulók közt a kooperáció és az empátia alapjait.

A mozaikmódszer nem az egyetlen kooperatív tanulási technika. Mindegyik módszer egyedi. Közös vonásuk, hogy a diákok csak úgy tudnak részt venni a tanulási folyamatban, ha nem akarnak társaik fölött győzelmet aratni, megtanulnak egymásra odafigyelni, megtanulják egymással megosztani mindazt, amit tudnak.³³

A legtöbb iskola sajnos csak akkor kezd el foglalkozni az iskolai erőszakkal és annak megelőzésével, ha már nagy a baj vagy tragédia történt.

III.3.9 Tévhitek a biztonságos iskola kialakításával kapcsolatban

Nagyon sok ember abban a tévhitben él, hogy ha egy iskola szegény és erőszakos környéken található, akkor nem biztonságos és ezzel szemben, ha egy iskola tiszta és rendezett, akkor ott nem fordul elő erőszak. Ennek ellenére a tökéletességre törekvő, jól felszerelt iskolák nem feltétlenül örömteli helyek a diákok számára.

A bántalmazást természetesen nem szabad eltűnni az iskolában, azonban az egyik szélsőség a tiltás, azaz a zéró tolerancia elve büntető jellegű, így konfliktusokat, tagadást, elfogultságot, az indulatok kirobbanását eredményezi, másrészt segíti az előítéletek kialakulását. A másik szélsőség a kollektív közöny. Ilyenkor mindenki elfordítja a fejét, ha bántalmazást lát. Mindkét véglet veszélyes körülmények kialakulásához vezethet.

A kisebb iskolák és az elit körülmények önmagukban nem garantálják az iskola biztonságát. Egy hatalmas méretű iskola is teremthet bensőséges légkört, ha odafigyel az emberi kapcsolatokra és bátorítja a nyílt kommunikációt.

A bántalmazó eltávolítása sem oldja meg önmagában a problémát, ha a közösség továbbra is eltűri a bántalmazást. A bántalmazó magatartás célja a kiemelkedő szociális státusz elnyerése. Tehát ha az egyik bántalmazót eltávolítjuk, a szemlélők fogják a bántalmazó megüresedett helyét betölteni. Azt kell elérni, hogy a szemlélők ne erősítsék meg a bántalmazó tisztességtelen eszközökkel szerzett hatalmát.

³³ Elliot Aronson 2009: *Columbine után: Az iskolai erőszak szociálpszichológiája*, Ab Ovo Kiadói Kft. 63-165.o.

A mai gyerekek az internetet is fölhasználják áldozataik megszégyenítésére és megalázására. Ezek a cselekmények önmagukban nem bűncselekmények, nem tekinthetők fizikai agresszióknak, de egy ütésnél, rúgásnál sokkal súlyosabbak, melyek akár halállal végződő következményekhez is vezethetnek. Nem létezik kész recept, előre gyártott, gyorsan bevethető program a problémák megoldására. Az iskoláknak személyre szabottan kell kidolgozniuk bántalmazás ellenes programot. Minden iskola egyedi eset, tehát nincs olyan program, amely minden iskola számára egyaránt megfelelő lenne.³⁴

³⁴ Twemlow Stuart W. – Frank C. Sacco 2012: *Miért nem működnek az iskolai bántalmazás-ellenes programok: Pozitív rezgések*, Budapest, Flaccus Kiadó 19-114.o.

IV. A kutatómunka bemutatása és kifejtése

Kutatásom alapjául az a tény szolgált, hogy manapság egyre nagyobb problémát jelent az iskolák számára az erőszak megelőzése és kezelése, pedig ennek a nevelési színtérnek kellene a legeredményesebbnek lennie a probléma megoldásában. Egy-egy súlyosabb összeütközésnél a pszichológiai és pedagógiai lehetőségek közül első lépésként az okok részletes feltárására kell sort keríteni. Ahhoz, hogy az iskolai agresszió kezelése eredményesen megvalósuljon, több tényezőnek teljesülése szükséges. Fontos például az iskolák elkötelezettsége; az intézményekben dolgozó valamennyi pedagógus összetartása; a hosszú távú, megfelelő programok alkalmazása; a különböző szakemberekkel való együttműködés.

Dolgozatomban kérdőíves kutatás segítségével bizonyosodtam meg a lakóhelyemhez közeli, három intézmény helyzetéről. Egy egyházi és két állami iskola adatainak a feldolgozásával jutottam azokra az eredményekre, melyeket a következő pontnál fejtek ki.

Az iskolák tanítói, illetve alsó évfolyamok közül a 3. és 4. osztályos tanulók töltötték ki az iskolai agresszióról szóló kérdőíveket. Mintául 148 diák és 30 pedagógus szolgált. Összesen tehát 178-an segítettek munkámat. 2014 márciusában került sor a kérdőívek kitöltésére, így kaptam aktuális képet az általam kutatni kívánt témáról. Feltételezéseimet így a legfrissebb adatok bizonyították és cáfolták.

Az utóbbi időben egyre jobban elkezdett foglalkoztatni az agresszió legújabb és talán legkegyetlenebb formája, a cyberbullying, amely miatt már Magyarországon is követtek el öngyilkosságot. Kutatásom célja tehát többek között annak feltárása volt, hogy az alsó évfolyamok 3. és 4. osztályaiban fellelhető-e már az elektronikus zaklatás. Nem véletlen ez az érdeklődés, hiszen eddigi tapasztalataim azt mutatják, hogy az alsó tagozatos gyermekek közül már sokan elérhetőek valamelyik közösségi portálon, illetve rendelkeznek mobiltelefonokkal, így nem zárom ki a jelenség előfordulását sem. Annál is inkább nem, hogy a legtöbb 9-10 éves gyermek felügyelet nélkül böngészni többek között az említett oldalakat is. Éppen emiatt már a szakemberek is úgy gondolják, hogy az iskolákban tanítani kéne a helyes internethasználatot.

Fény derült arra, hogy az iskolák mennyire tartják fontosnak az iskolai erőszak megelőzését, kezelését például egy ezt a célt szolgáló program működtetésével.

Területi gyakorlatomat egyházi iskolában teljesítettem és azt vettem észre, hogy az intézmény típusa nem jelent előnyt az iskolai erőszak tekintetében. Kíváncsi voltam tehát arra is, hogy megfigyelésem mennyire felel meg a valóságnak.

Megdöbbentő számomra a média által közvetített egyre növekvő fizikai erőszak, melyet alsó tagozatos diákok követnek el pedagógusok ellen. Kutatásom segítségével kiderítettem, hogy milyen súlyos a helyzet ezzel kapcsolatban.

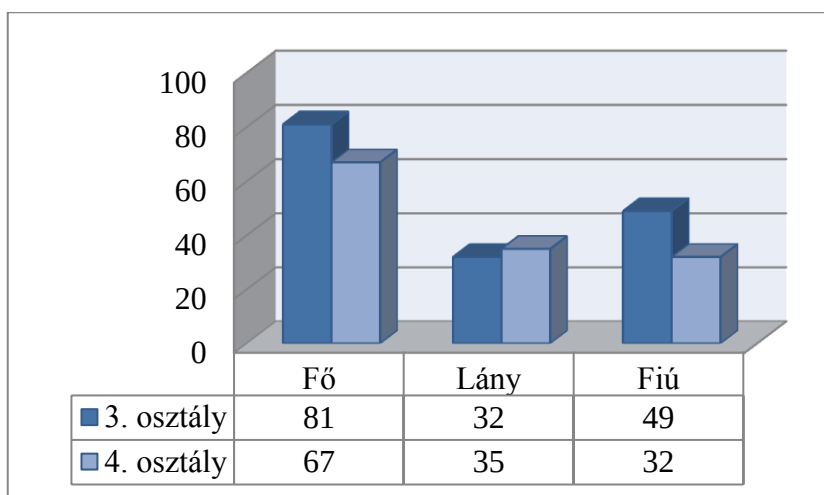
Megbizonyosodni kívántam arról a tényről is, hogy a pedagógusok valóban segítségre szorulnak konfliktusaik tudatos, ezáltal sikeres kezeléséhez. Az adatokból kiszűrt eredmények rávilágítottak arra is, hogy mennyit változott a pedagógusok érzékenysége az iskolai agresszió iránt az utóbbi évekhez képest.

V. A kutatómunka eredményeinek elemzése, értékelése

Amint azt már fentebb említettem, a tanulók számára készített kérdőíveket az iskolák 3. és 4. osztályos diákjai töltötték ki. Azért esett a választásom erre a két évfolyamra, mert egyrészt úgy gondoltam, hogy az első két évfolyamon különböző módszertani okok miatt még nem célszerű kérdőíves kutatást végezni, másrészt szakmai gyakorlataim során azt tapasztaltam, hogy a szakirodalom által említett osztályfőnökökről való „leválás” korábban, már 3. osztályban elkezdődik, így nagyobb esélyt adva az esetleges deviáns viselkedési formáknak. Az is meghatározó volt számomra, hogy leendő tanítónőként mindenképpen az alsó tagozatosokra helyezzem a hangsúlyt. Az sem volt elhanyagolható szempont, hogy ebben a témában ilyen fiatalok körében eddig kevesebb kutatást végeztek, általában felső tagozatosok vagy középiskolások szolgáltak mintául.

A kérdőívek kitöltésénél pozitívként tapasztaltam, hogy a tanulók szívesen válaszoltak a kérdésekre, érdekelte őket a téma. Ez arra engedett következtetni, hogy valóban érdemes ezzel a témával foglalkoznom.

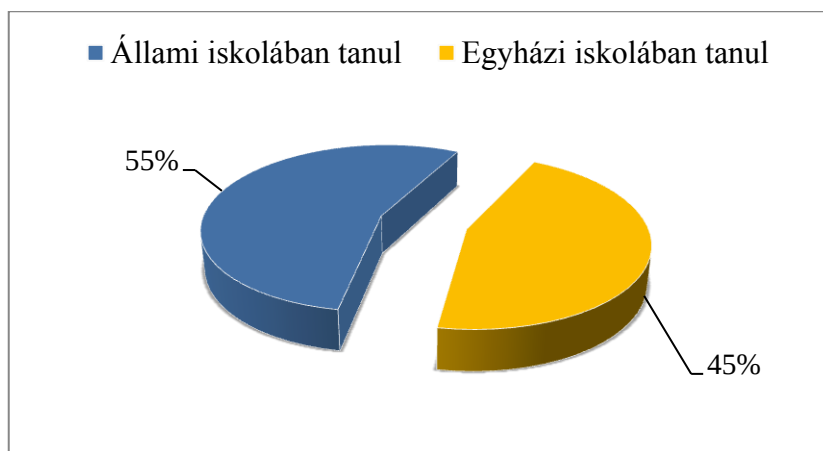
A válaszadó tanulók nemi megoszlásában nincs jelentős eltérés. A lányok száma nem sokkal kevesebb, mint a fiúké. Több kitöltött kérdőívet tarthatok a kezembben 3. osztályosoktól, mint 4. osztályosoktól, viszont ebben az esetben sincs nagy differencia a kitöltők száma között.

1. ábra: A válaszadó diákok adatai

Csekély a különbség az állami és az egyházi iskolában tanulók megoszlása között. Ez jó lehetőséget kínál a különböző összehasonlításokra és hipotéziseim egyikének hitelesebb

bizonyítására vagy cáfolására, miszerint az egyházi és az állami iskolák között nincs különbség az iskolai agresszió tekintetében.

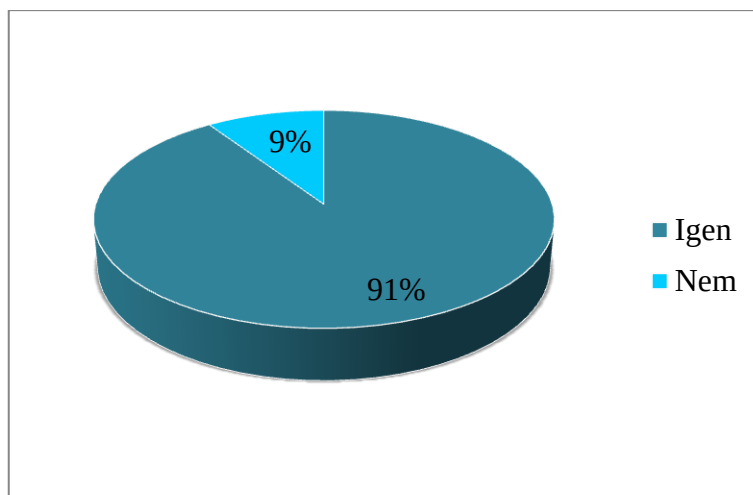

2. ábra: A diákok összetétele iskolatípus szerint

A kérdőíveket kitöltő tanulóknak lehetősége volt arra, hogy a felsorolt állítások mellett egyéb, rájuk jellemző kijelentéseket, válaszokat is megfogalmazzanak, melyeket nem vettem az elemzett adatok közé, de az egyes kérdések értékelésénél említést teszek ezekről az egyéni „írásokról” is, amennyiben a diákok az adott kérdésnél éltek a lehetőséggel.

V.1. Diákok számára készült kérdőív eredményei

Kutatásom első kérdésénél arra kaptam választ, hogy a pedagógusok milyen arányban avatkoznak be agresszív cselekedetek láttán. A 3. ábrán látható, hogy a tanulók túlnyomó többsége a tanárok közbeavatkozását tapasztalja egy-egy erőszakos jelenet előfordulása esetén. Elképzeléseim szerint a 9%-os nemleges válasz nem csak azt mutathatja, hogy a tanárok nem tudnak, vagy nem akarnak lépni az agresszivitás ellen, hanem a pedagógusok előtt titokban maradt összeütközéseket is jelölheti. Erre abból következtetek, hogy a tanítók 100% - a ugyanerre a kérdésre a közbeavatkozás aláhúzásával válaszolt.

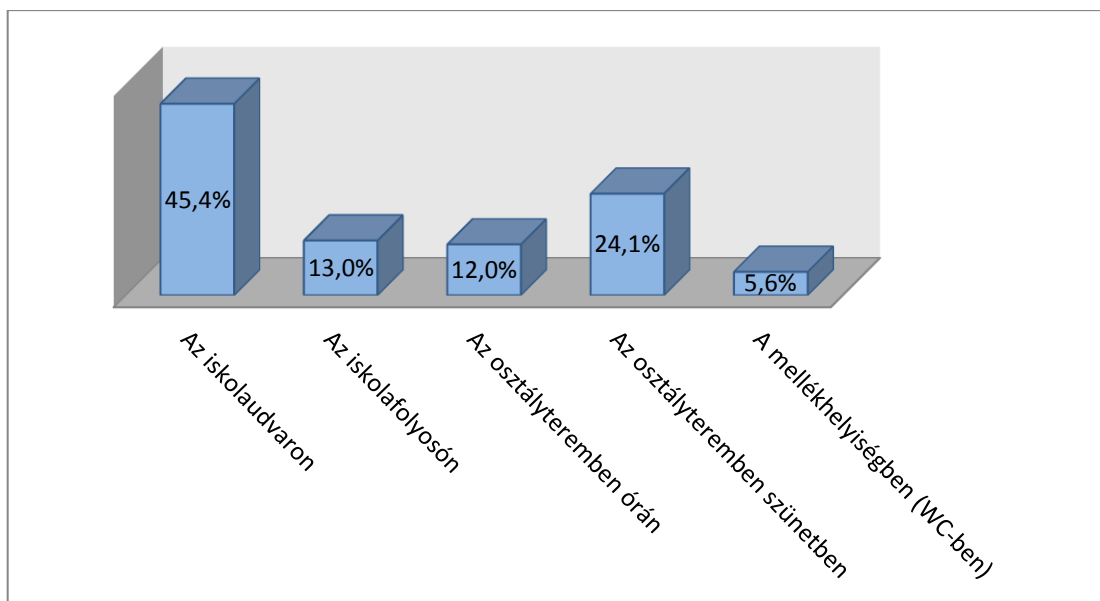

3. ábra: Be szoktak avatkozni a tanárok, ha látják, hogy a diákok erőszakosak/agresszívek az iskolában?

A 4. ábra a bántalmazások leggyakoribb helyszíneit mutatja be. A médiában bemutatott iskolai erőszak legtöbbször a tanórait emeli ki, de ahogyan a diagram is mutatja, a probléma azon kívül még sok helyen előfordul. Ennek ellenére mégis azt mondhatjuk, hogy az osztályterem központi szerepet játszik a konfliktusok előfordulása tekintetében, hiszen nem csak a tanórán, hanem azon kívül szünetben is gyakori helyszíneként szolgál. Látható, hogy az iskolaudvar után ott történik a legtöbb erőszakos ütközés.

Az iskolafolyosón kicsivel többször fordul elő ilyen jellegű probléma, mint a tanórákon. A tanulók közül többen megjelölték még az ebédlőt az agresszivitás helyszíneként. Ebből arra következtetnek, hogy a pedagógusok az ebédeltetésnél nem figyelnek kellően a gyerekekre, így újabb esélyt adnak a támadóknak. A mellékhelyiség kis számában, de szerepelt a válaszok között, melynek az lehet az oka, hogy az iskolák legkevésbé ellenőrzött részeihez tartozik. Ide a pedagógusok legtöbbször nem mennek be, ezzel lehetőséget adva a fizikai erőszaknál sokszor durvább cselekedeteknek, a verbális jellegű megalázásoknak.

„A testi sebek begyógyulhatnak, a lelki sebek azonban nem gyógyulnak be soha!”(Ranschburg Jenő)

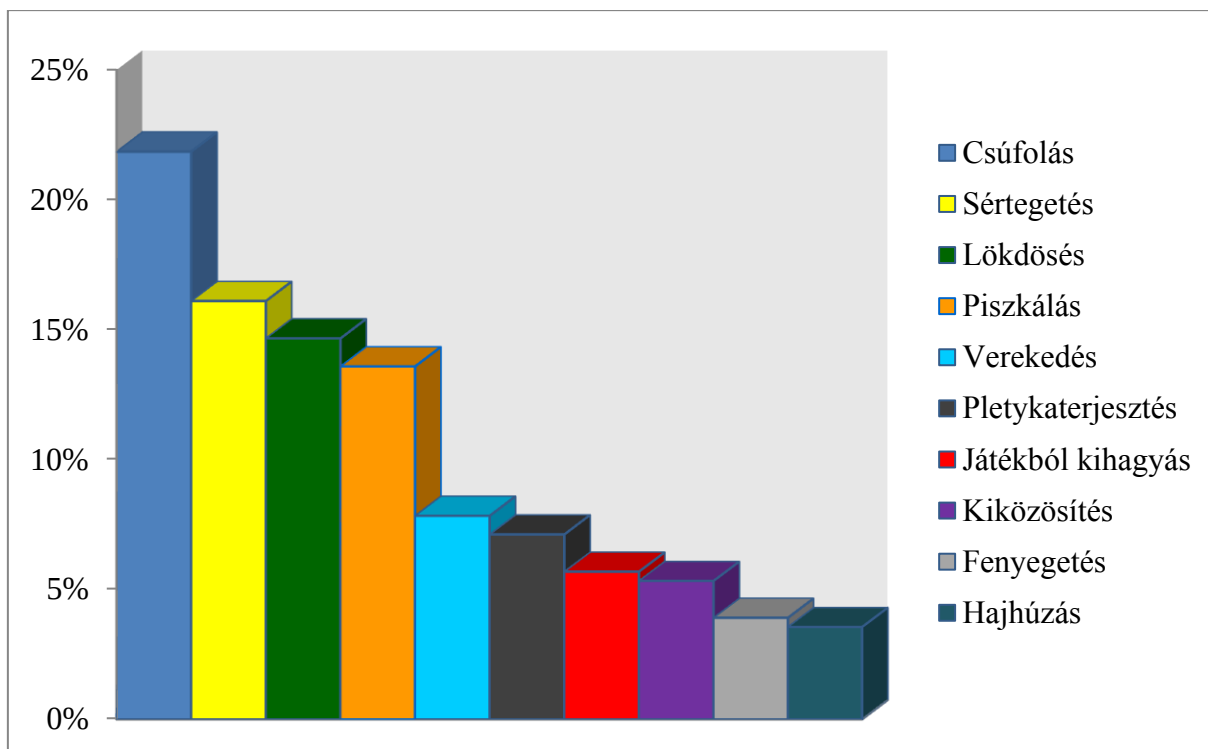
4. ábra: A bántalmazások leggyakoribb helyszínei

Megnyugtató, hogy a válaszadó diákok jelentős része felnőtt segítségét kéri azokban az esetekben, amikor bántalmazás áldozatává válik. A tanulók többsége tehát lépést tesz annak érdekében, hogy konfliktusai megoldódjanak. A pedagógusok részéről ezek után a cél az lehetne, hogy ők is megtegyék a tőlük telhetőt és váljanak kompetenssé az ügyek sikeres lezárásában, végül a diákjaikat is tegyék képessé konfliktusaik „önálló” megoldásában.

A tudatos tanítók azonban előre gondolkodnak, a problémák elé mennek és megtalálhatják a módját a prevenciónak. Ebben segítséget nyújthat többek között például a Jó gyakorlatok a biztonságos iskoláért című kiadvány is, melyet az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet adott ki, és amely a „Biztonságos iskoláért” program pályázatának nyertes pályaműveit tartalmazza.

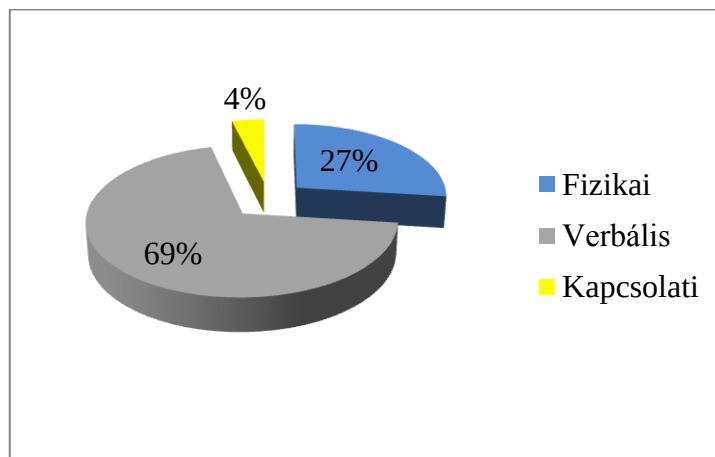
A következő ábrán a bántalmazások különböző megnyilvánulási formái láthatók. A kérdőívben 14 lehetőség közül választhattak a tanulók, melyek közül kiválasztottam a leggyakoribb tízet. Egyéb magatartásformát senki nem jelölt meg. A diagramról egyértelműen leolvasható, hogy alsó tagozaton a csúfolás a legjellemzőbb, ezt követi a sértegetés.

A diagramon az is látszik, hogy a leggyakoribbak a verbális és a fizikai jellegű összeütközések és a kapcsolati jellegűek jelennek meg legkevésbé.

5. ábra: A bántalmazások leggyakoribb megnyilvánulási formái

Ezek a megállapítások megegyeznek a pedagógusok véleményével, melyet a következő ábra bizonyít.

6. ábra: Tanítók válaszai a következő kérdésre: Az agresszivitás melyik fajtája jellemző leginkább a diákjaira?

Ebben a kérdésben tehát a diákok és a tanárok válaszai összhangban vannak egymással.

Lényegesnek tartottam rákérdezni a konfliktusok kirobbanásának okaira. Az áldozatok közül legtöbbször „másságukat” jelölték meg válasznak. A tényt legtöbbször túlsúlyukkal igazolták. Ilyenkor a bántalmazás túlnyomóan csúfolásban nyilvánul meg. Ez is bizonyítja e verbális forma, 5. ábráról is leolvasható leggyakoribb előfordulását.

A tanulók jelentős számban válnak áldozattá életkoruk miatt is, tehát mert fiatalabbak, és mert ebből következően javarészt kisebbek. Sokan gondolják úgy, hogy a fizikumbeli különbségek indokolják a másik félnél a támadást. Az is előfordul, hogy valakit azért bántanak, mert jó tanuló. Néhány diák szerint ilyenkor azért támadnak rájuk, mert „irigylik” a tanulás felé irányuló motiváltságukat.

Többen is megjelölték egyéb válaszként, hogy nem tudják megindokolni a támadók viselkedését. Ez abból adódik, hogy minden ok nélkül válnak agresszív cselekedetek áldozataivá. Ami a legmegdöbbentőbb volt számomra az adatok feldolgozása során, hogy van olyan diák, akit állítása szerint azért bántanak, mert „nincs igazi anyukája”.

Természetesen a támadóknak is volt lehetőségük arra, hogy magatartásukat megindokolják. Közülük legtöbben azt húzták alá, hogy áldozatuk idegesíti őket. A második legtöbb választ a másik fél iránt érzett harag jelentette. Sokan csupán azért válnak bántalmazókká, mert úgy gondolják, hogy ők erősebbek.

Meglepő eredmény született azokból a válaszokból, melyek arra vonatkoztak, hogy a támadók hogyan bántanak másokat. Kiderült, hogy a válaszadók közel egyforma számban teszik ezt egyedül, mint másokkal, a mérleg nyelve mégis az előbbi felé billent. Az felmérésben résztvevő alsó tagozatos diákok tehát legtöbbször egyedül válnak agresszív cselekedetek kezdeményezőivé.

Egy másik kérdésre adott válaszokból az is kiderült, hogy a támadók kimagaslóan sok esetben megbánják, amit tettek és büntudatuk van. Sok tanuló fél a következményektől. Ez alapján úgy gondolom tehát, hogy alsó tagozaton valóban van még arra esély, hogy a gyermekek viselkedését pozitív irányba fordítsuk. Azonban vannak olyan diákok is, akik egy-egy erőszakos cselekedet után megnyugvást éreznek, elégedettek magukkal, újabb áldozatot keresnek. Sajnos születnek olyan válaszok is, melyek szerint néhányan soha nem bánják meg tettüket és nincs büntudatuk, jó érzéssel tölti el őket a tudat, hogy félnek tőlük és az erőszak még agresszívebbé teszi őket. Esetükben a pedagógusok dolga is nehezebb, hiszen az ilyen gyermekek az agresszivitás olyan, magasabb lépcsőfokán állnak, ahonnan már nehéz visszalépniük. Egy diák a következőt írta az egyéb lehetőséghez: „Úgy gondolom, ő kezdte, ezért nincs büntudatom.”

A tanulók jelentős hányada jobb szereti, ha titokban marad, amit tett és visszatartja, ha pedagógus vagy felnőtt van a közelben. Többek között ezért is nagyon fontos a gyerekek felügyelete.

Kutatásom legérdekesebb részében az alsó tagozatos diákok különböző közösségi oldalakon való jelenlétének gyakoriságára, az esetleges regisztráció okaira és a cyberbullying előfordulására helyeztem a hangsúlyt.

A közösségi portálok ma már az emberek mindennapjainak szinte elkerülhetetlen részét képezik. Sajnos ez alól a gyermekek egy része sem kivétel. A bőség zavarában vannak, akik nem is tudják, hogy melyik oldalra, esetleg oldalakra regisztráljanak. Véleményem szerint különösen igaz ez a fiatalokra, hiszen döntéseiket a kortársak jelentősen befolyásolják.

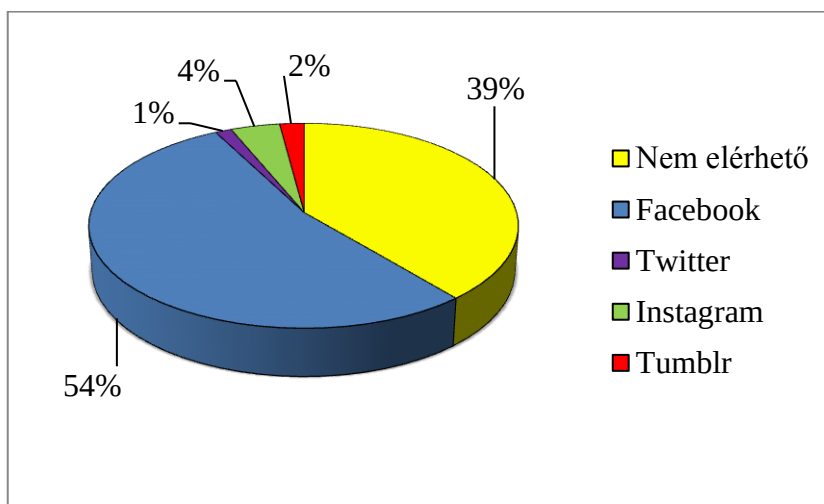
A következő ábráról leolvasható az a megdöbbentő tény, hogy a válaszadó 3. és 4. osztályos gyerekek döntő többsége már regisztrált valamelyik közösségi oldalon, melyek közül a Facebook vezet 54%-os elérhetőségi aránnyal. Arról nincsenek adataim, hogy ezek a gyerekek szülői felügyelet nélkül vagy amellett vannak jelen ezeken az egyáltalán nem biztonságos oldalakon. A különböző kutatások szerint azonban a gyerekek egyharmada felnőtt jelenléte nélkül feljut az internetre és szörfözik a számára szimpatikus honlapokon. Ez azért is baj, mert valószínűleg a gyermeknek az interneten való böngészésre használható idejét sem tudják - mert például nem tartózkodnak otthon és nincsenek olyan információk birtokában, amellyel ezt a problémát orvosolni tudnák - vagy nem akarják megszabni. Ma már léteznek internetes szűrőprogramok, melyek segítségével meghatározhatjuk a gyermekek által látogatható oldalakat, illetve le is tilthatjuk azokat, amelyek a gyerekek számára zavaró vagy káros tartalmakat jelenítenek meg.

Dolgozatomban nem kívánom részletesen taglalni az internetezés gyerekekre leselkedő veszélyeit, de néhány mondatban való összefoglalását ennél a kutatási pontnál indokoltnak érzem. Az internet, ezzel együtt a közösségi oldalak tehát számos veszélyt jelenthetnek, különösen a gyerekekre nézve. Az internetnek rengeteg jó oldala is van, melyekről nem szabad megfeledkezni a gyerekekkel való beszélgetés során. Míg a felnőttek nagy hányada tisztában van tettei súlyával, addig a gyerekek nem biztos, hogy végiggondolják azokat a döntéseiket sem, amelyek rájuk nézve durva következménnyel járhatnak. Fontos, hogy a szülők legalább időnként vizsgálják felül gyermekük profilját és tanítsák meg őket a helyes internethasználatra. Hívják fel a figyelmet a privát információk, a különféle megosztások, a feltöltött képek veszélyeire. Az ismeretlenekkel való beszélgetés szintén rossz hatással lehet rájuk. Végül, de nem utolsó sorban említtem meg azt, hogy a számítógép előtt töltött túl sok idő károsan hathat a gyermekek fejlődésére is.

A vizsgált diákok közül azok, akik nem elérhetőek a Facebookon, azok általában semelyik másikon sem. Kedvező esetben ennek az aránynak kellett volna sokkal

nagyobbnak lennie. Negatívum még, hogy az adatok alapján a Facebook lehet a később esetlegesen nagyobb mértékben elterjedő cyberbullying melegágya a telefonok/okostelefonok mellett. A Twitter, Instagram és a Tumblr oldalakon való elérhetőség aránya talán elhanyagolható, de későbbi nagyobb népszerűségük problémákat okozhat.

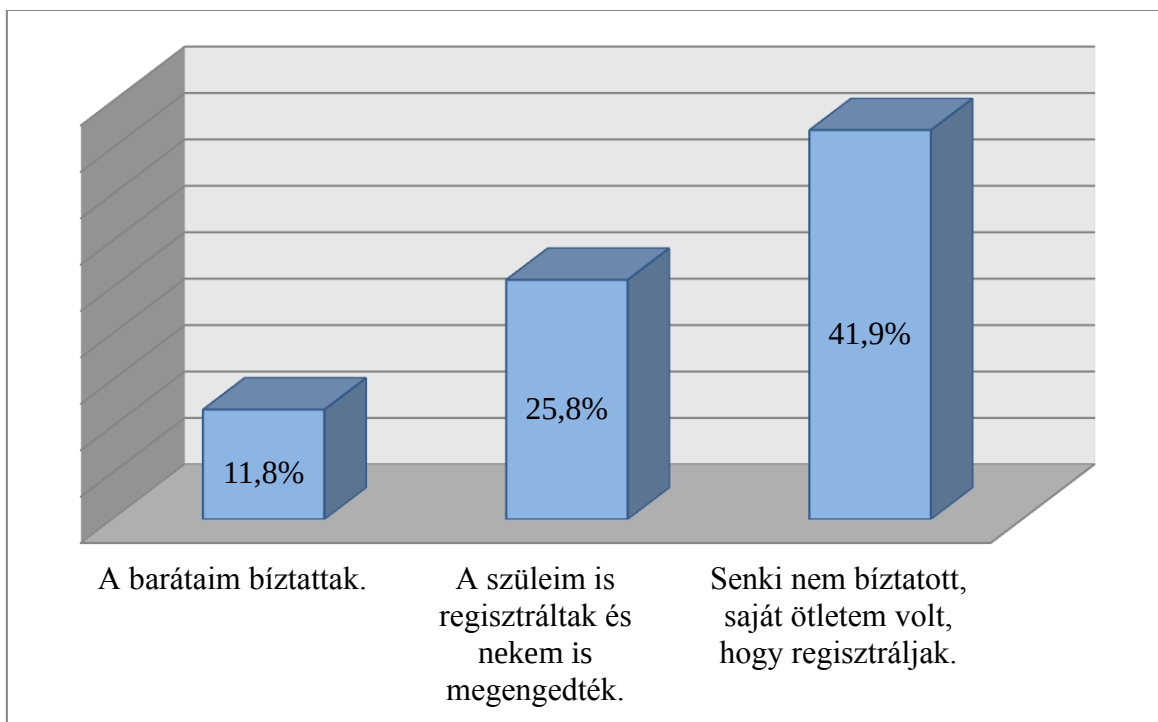
A kitöltött kérdőíveken olvasható egyéb válaszok között többször megjelent a Viber és a Skype. Ezek nem közösségi oldalak, ennek ellenére ugyanúgy kedvezőtlen irányba sodorhatják a gyermekek életét.

7. ábra: A diákok elérhetősége a közösségi oldalakon

Választ kaptam arra az érdekes eredménnyel kecsegtető kérdésre is, hogy a közösségi portálokon elérhető gyerekek minek a hatására regisztráltak. Az adatok feldolgozása után fény derült arra, hogy a válaszadó diákok csaknem fele saját maga döntött ebben a kérdésben, senki nem bízta. Ennél kevesebb részét képezte a válaszoknak az az állítás, hogy a szülei regisztráltak és neki is megengedték. Legkevesebb százalékban a barátok biztatása járult hozzá ahhoz, hogy lépést tegyenek az elérhetőség érdekében.

A kérdőívet kitöltő gyerekektől megtudtam, hogy néhányuknak a családtagjaik egyike segített abban, hogy felkerülhessenek az „ismerősgyűjtő” oldalak valamelyikére. Az is kiderült, hogy a tanulók közül néhányan szeretnének jelen lenni a közösségi oldalak egyikén, de a szülei nem engedik. A tiltás helyességéről és helytelenségéről megoszlanak a vélemények, melyet dolgozatomban nem részletezek. Pozitívumként említhető, hogy a válaszadók egy része nem érhető el egyik közösségi oldalon sem és nem is törekszik arra, hogy ez ellen valamit tegyen.

8. ábra: Minek a hatására regisztráltál valamelyik közösségi oldalra?

A kutatás során kiderült, hogy néhány gyermek azért regisztrált valamelyik közösségi oldalra, hogy a barátaival beszélgethessen, illetve a fiúk egy része azért, hogy a barátnőjével tarthassa a kapcsolatot. Manapság a gyerekek közül egyre többen az interneten beszélnek meg egymással a nap történéseit, sokszor a családdal való együttlét, a házi feladat elkészítésének rovására vagy szabadidős program helyett. Az is elképzelhető, hogy vannak olyanok közöttük, akik a közösségi portálokon teszik közzé napjaik fontosabb eseményeit egy-egy megosztás vagy képfeltöltés formájában. Ez a gyerekek szociális fejlődésére káros hatással lehet, melyből hosszabb távon akár depresszió is kialakulhat. Az internetes beszélgetések és az „interneten való élet” nem tudja helyettesíteni a valóságot: a valós barátságokat, élethelyzeteket. Legrosszabb esetben a gyerekek teljesen elszigetelődhetnek a valós világtól.

Az egyéb válaszokat olvasva az is a tudomásomra jutott, hogy az egyik diákot az apukája regisztrálta közösségi oldalak egyikére, de nem tudja, hogy miért. Úgy gondolom, hogy ez a „megjegyzés” is elgondolkodtató.

A kérdőív végén a diákoknak lehetőségük nyílt arra, hogy megosszák velem mindazt, ami a kitöltés közben eszükbe jutott. Ezekből néhányat, a diákok fogalmazási sajátosságait többnyire meghagyva idézek:

- „A barátaimat, ha látom, hogy verekedésbe keverednek, akkor megpróbálom megmenteni.”

- „A bántás hogy másokat bántanak, és hogy én ebben nem vagyok szereplő.”
- „Csak akkor verekszek, ha csúfolnak vagy piszkálnak.”
- „Ez a kérdőív a mi lelki érzésünkről szól.”
- „Én szeretnék mindenkivel jóban lenni.”
- „Ráébredtem, hogy miket is teszek, tettem.”
- „Engem is szívatnak én is szívatok szerintem ez természetes.”
- „Én, ha valamelyik osztálytársammal összeveszek, akkor mindig próbálok tőle bocsánatot kérni.”
- „Utálom az iskolát.”
- „Nem vagyok agresszív, de nem is vagyok gyenge láncszem. Maga az egész iskola ijesztő és agresszív.”

V.2. Tanítók számára készült kérdőív eredményei

Egy másik kérdőívet az alsó tagozatos osztályfőnököknek szántam. Közülük harmincan válaszoltak a kérdéseimre, ezzel hozzájárulva munkám eredményességéhez.

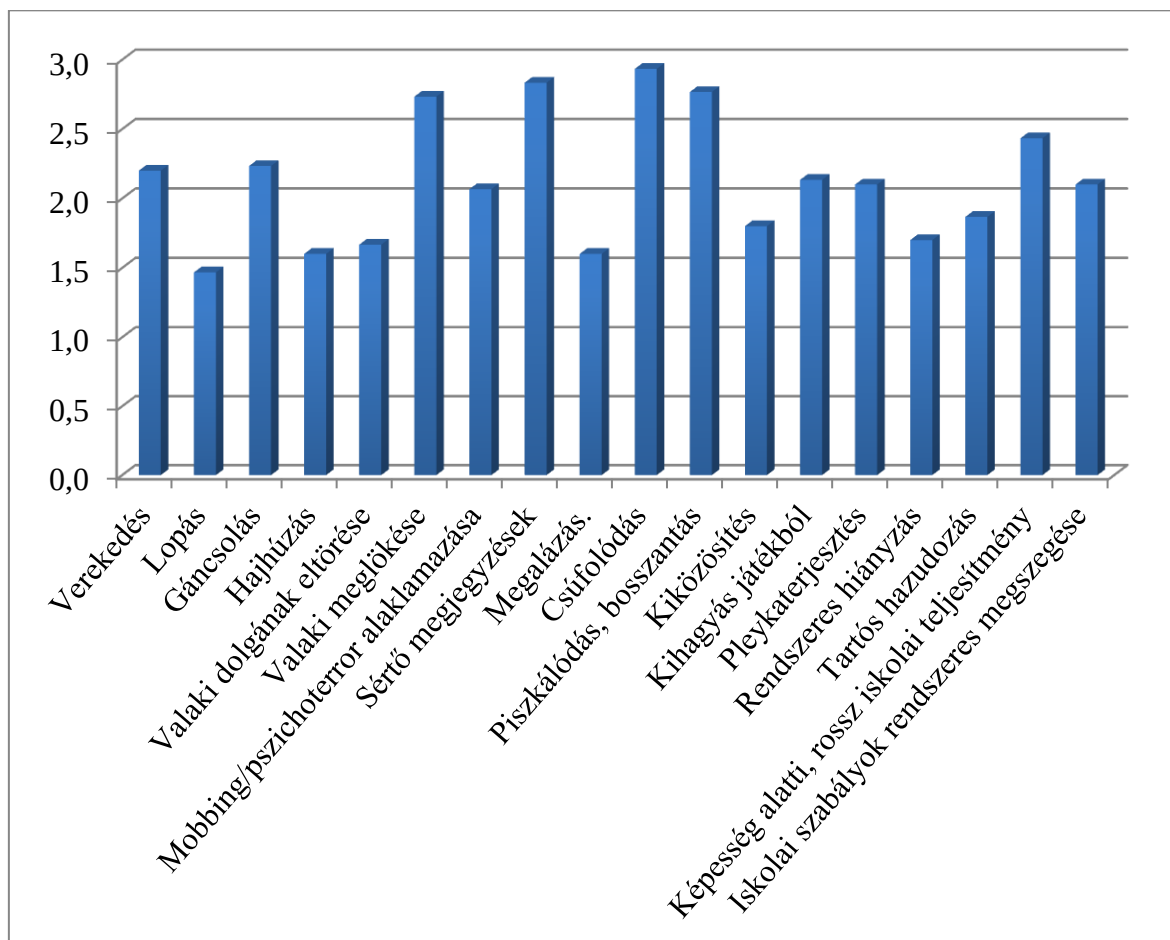
A kérdőívek adatainak feldolgozásánál kíváncsi voltam arra, hogy a diákok és a pedagógusok válaszai mennyire fognak megegyezni a jellemző viselkedésformák kiválasztásánál, illetve osztályozásánál. A tanárok válaszaiból kiderült, hogy az osztályokban a csúfolódás jelenti a legnagyobb problémát. Ezt követik a sértő megjegyzések és a piszkálódások, bosszantások. Ha az 5. és a 9. ábrát összehasonlítjuk, jól látszik, hogy a diákok és a pedagógusok az első kettő legjellemzőbbnek ugyanazokat gondolják, a harmadiknak és negyediknek „megjelöltek” pedig a diákoknál és a pedagógusoknál felcserélődtek. Mivel a kérdőívet a pedagógusok nem csak 3. és 4. osztályosokra vonatkozóan töltötték ki, a feldolgozott adatokból jól kitűnik, hogy alsó tagozaton az agresszivitás verbális formái jelennek meg kimagaslóan, ezek közül is a csúfolódás vezeti a listát. Ezt a tényt a tanítók adatai alapján készített 6. ábra is bizonyítja, amire fentebb már utaltam. A pedagógusok szerint a fizikai formák közül a gáncsolás és verekedés jelenik meg legtöbbször. A diákok adatait bemutató diagramon a gáncsolás nincs benne az első tíz leggyakoribb viselkedési formában, a verekedés viszont az 5. helyen szerepel. Ez is bizonyítja azt, hogy a tanárok előtt a legtöbb erőszak nem ismeretes, főként igaz ez a fizikai agresszióra.

Az utolsó négy problémával feltételezésem szerint minden pedagógus találkozott már munkája során. Ezek a tanítóknak ritkán okoznak kellemetlen perceket, mégis érdemes velük foglalkozni. Legmagasabb közülük a képesség alatti, rossz iskolai teljesítmény oszlopa. E viselkedési forma előfordulása manapság a 6-10 éves korosztály életében is

egyre növekvő szerephez jutó világhálón, délutáni elfoglaltságként való szörfözés következménye is lehet.

Ezt követi az iskolai szabályokat rendszeresen megszegők oszlopa. Azok a gyerekek, akiknek a családjában sincsenek betartandó szabályok, valószínűleg az iskolában sem lesznek képesek a házirendben leírtak szerint viselkedni.

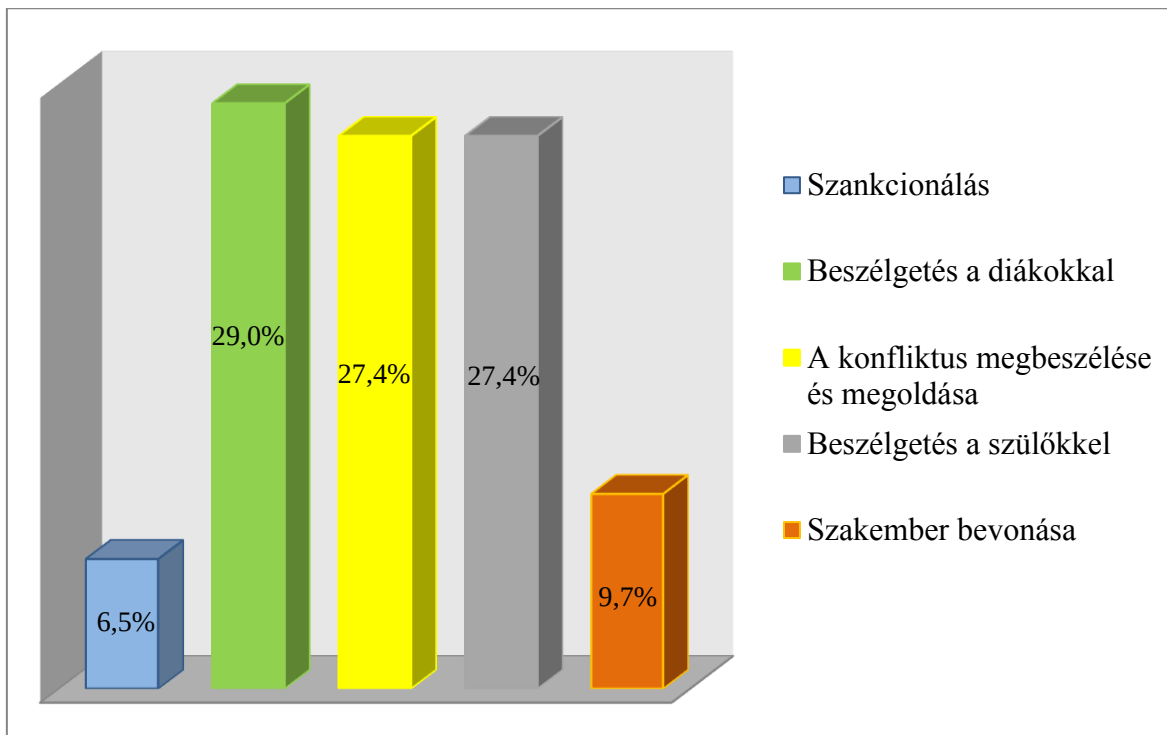
A kutatásomban résztvevő iskolák alsó tagozatán a tartós hazudozás és a rendszeres hiányzás fordul elő a legritkábban.

9. ábra: Milyen gyakran fordulnak elő az alábbi tanulói viselkedésformák az Ön osztályában? (1= soha, 2= ritkán, 3= többször, 4= gyakran, 5= rendszeresen)

Úgy gondoltam, hogy a tanítók legtöbbször szankcionálással próbálják megoldani a konfliktusokat, hiszen a szakmai gyakorlataim során is többnyire ezt tapasztaltam. A 10. ábra ezt a véleményemet nem igazolta. A diagramról leolvasható, hogy a legtöbb a diákokkal való beszélgetésben látják a megoldást. Ugyanolyan arányban jelölték azokat a válaszokat, hogy nem csak a konfliktusok megbeszélésére, hanem azok megoldására is sort kerítenek, illetve a szülőket is bevonják vagy próbálják bevonni a probléma megoldásába.

Ezeket követi a szakemberektől való segítségkérés és a legkisebb arányban szerepel a büntetés.

10. ábra: A tanítók megoldási módszerei konfliktusok kezelésére

Kíváncsi voltam arra, hogy a pedagógusok körében mennyire ismert a cyberbullying. Feltételeztem, hogy ez az újszerű kifejezés sokak számára még idegen. A válaszadók adataiból kiderült, hogy majdnem ugyanannyian vannak azok, akik számára ismert fogalom és tisztában vannak jelentésével, mint akik számára ismeretlen. A vizsgált személyek közül nagyon kevesen, összesen ketten hallottak róla, de nem tudják, hogy mit jelent.

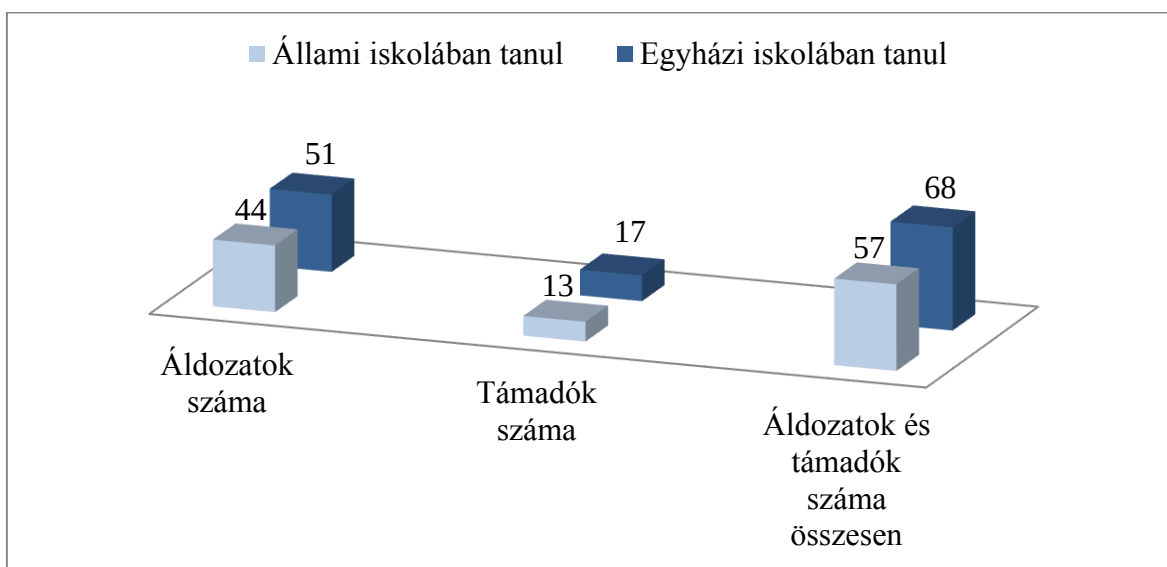
A kérdőív utolsó kérdése arra vonatkozott, hogy a pedagógusok részt vennének-e adott esetben egy, az iskolai erőszak kezelésére irányuló továbbképzésen. Jó hír, hogy a legtöbben szeretnék még felkészültebbek lenni az agresszió megfékezésében. Ezzel ellentétben negatívumként említhetem, hogy sokan elutasítanak a lehetőséget.

A tanítók is megoszthattak velem olyan információkat, amit fontosnak tartottak a témával kapcsolatban. Közülük mindössze egy pedagógus üzent:

- „A szülők nem merik egyedül iskolába engedni a gyerekeket, mert az utcán folyamatos félelemkeltés folyik.”

VI. A kutatási hipotézisek teljesülése

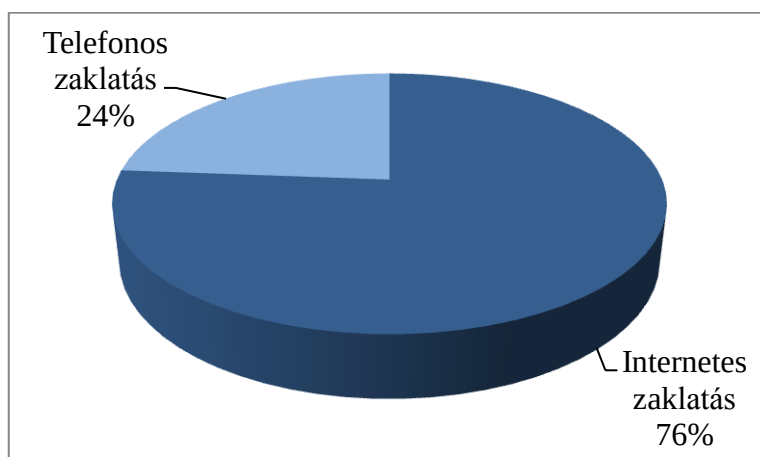
Az első hipotézisem, miszerint az egyházi és az állami iskolák között nincs különbség az iskolai agresszió tekintetében, beigazolódott. A rendelkezésemre álló adatok szerint az egyházi iskolákban többször fordul elő az erőszak, mint az állami iskolákban. Ez azért érdekes eredmény, mert a kérdőíveket kitöltő diákok közül kevesebben voltak azok, akik egyházi iskolában tanulnak, mégis több agresszivitás szűrhető ki az adataikból. A támadók és az áldozatok száma együtt és külön-külön is többnek bizonyult. Azok a tanulók, akik agresszív cselekedetek áldozatai és elkövetői is, majdnem ugyanannyian vannak a két iskolatípusban, de itt is az egyházi iskolák felé billen a mérleg nyelve. Feltételezem, hogy azokat a gyerekeket, akik nem vallásos családban nevelkednek, frusztrálhatja az egyházi iskolarendszer. Az ilyen iskolákban általában szigorú szabályok között élnek mindennapjaikat a tanulók. Elképzelhetőnek tartom, hogy többek között a különböző szokások (pl.: imák) miatt néhány gyerek nem találja a helyét. Előfordulhat, hogy alsó tagozaton a gyerekek szüleit zavarná az öltözködésre vonatkozó tiltások egyike. Ezek alapján azt javasolnám a szülőknek, hogy a vallásosság kérdésének eldöntése után válasszanak iskolát gyermeküknek.

11. ábra: A zaklatás résztvevőinek összehasonlítása az állami és az egyházi iskolákban

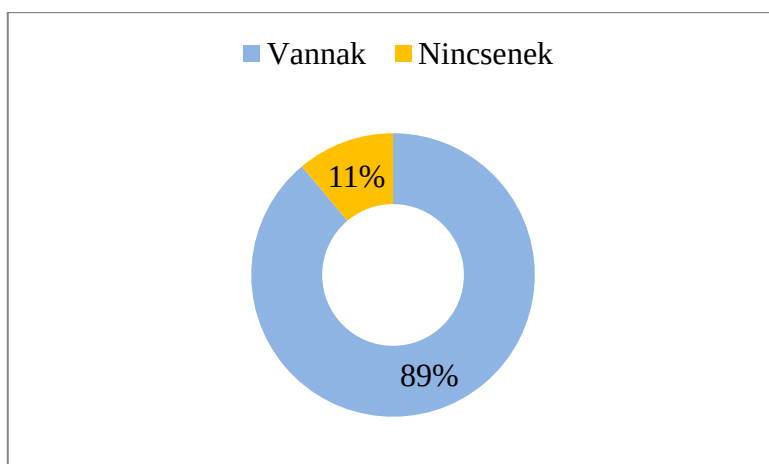
A második hipotézisemet, hogy a cyberbullying alsó tagozaton még nem jelenik meg, az adatok cáfolták. Ugyan kis arányban, de alsó tagozatosok körében is kezd megjelenni az agresszivitás kevésbé ismert formája, az elektronikus zaklatás. Ez valószínűleg a 6-10 éves korosztály által használt elektronikus eszközök egyre növekvő számával, elterjedésével magyarázható. Amint azt már fentebb kifejtettem, a 3. és 4. osztályosok nagy része

elérhető valamelyik közösségi oldalon, tapasztalataim pedig azt mutatják, hogy körükben az okostelefonok és egyéb modern elektronikus eszközök is népszerűbbek a kelletténél. A válaszadók közül többen az internetes zaklatás, mintsem a telefonos zaklatás áldozatai vagy elkövetői, ahogyan az a következő ábrán is megfigyelhető.

12. ábra: A cyberbullying típusainak megjelenése 3. és 4. osztályosok körében

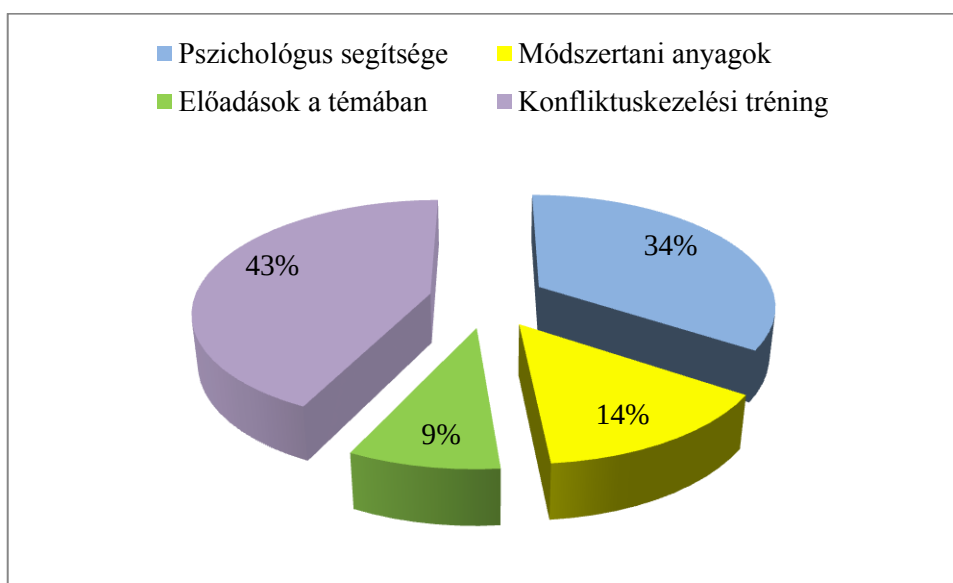
A harmadik feltételezésem, hogy a pedagógusok segítségre szorúlnak a sikeres konfliktuskezelés és agresszió kezelés tekintetében, az adatok igazolták. Arra a kérdésre, hogy vannak-e eszközei az iskolai agresszióval szemben, majdnem minden pedagógus igennel válaszolt. További kutatást igényel annak kiderítése, hogy a pedagógusok mit értettek eszközön. Azon kevesek, akiknek nincsenek eszközeik, többnyire a szülőkkel való konfliktusok kezelésében érzik magukat tehetetlennek, mert a szülők nem mindig partnerek a konfliktusok megoldásában. Úgy tűnik, hogy a gyerekek közötti agressziót jól tudják kezelni. A diák-pedagógus közötti agresszió kezelésében előforduló problémát sem hozta a tudomásomra senki. Többnyire igennel válaszoltak arra a kérdésre is, amely arra vonatkozott, hogy a diákok között adódó súlyosabb konfliktusokat meg tudják-e oldani.

13. ábra: Vannak-e eszközei az iskolai agresszióval szemben?

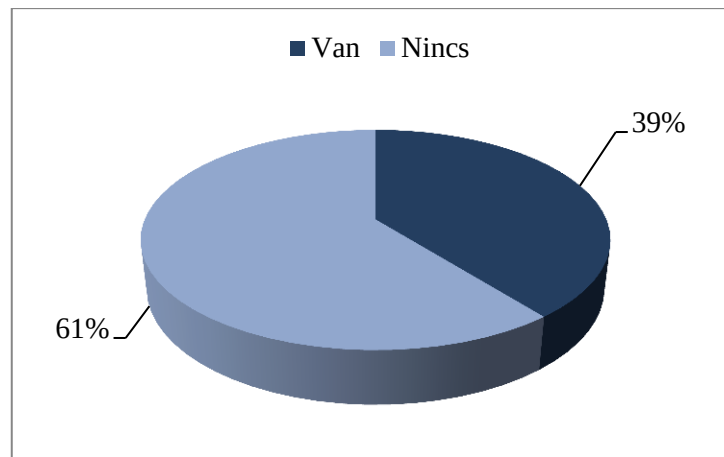
Az adatok tehát arra engednek következtetni, hogy a feltételezésemmel ellentétben a tanítók többnyire felkészültek az iskolában előforduló konfliktusok és az agresszió kezelésére, de mivel a kérdés részletes körüljárása további kutatást igényel, ezek az adatok nem cáfolják egyértelműen feltételezésemet.

Sokaknak módszertani segítségre lenne szükségük az agresszió sikeres megelőzéséhez és kezeléséhez. A kérdésekre adott válaszok azonban úgy is értelmezhetőek, hogy a pedagógusok többnyire felkészültnek érzik magukat az említett problémákkal szemben, de a teljesség eléréséhez még szükségük lenne segítségre vagy csak egyszerűen érdekli őket a téma és szeretnék, ha minél több eszköz lenne a kezükben. A következő ábra azt mutatja be, hogy a felsorolt módszertani lehetőségeket a tanítók milyen arányban választották. Megfigyelhető, hogy legtöbben a konfliktuskezelési tréninget látják a megoldás egyik kulcsának. Nem sokkal kevesebben kérnék szakember, jelen esetben pszichológus segítségét.

14. ábra: Milyen módszertani segítségre lenne szüksége az agresszió megelőzése, kezelése tekintetében?

A negyedik hipotézisem, miszerint a legtöbb iskolában nincs olyan működő program, melynek célja az iskolai erőszak megelőzése/kezelése, beigazolódott. A válaszadók 61%-a jelölte meg azt, hogy nincs az intézményükben semmiféle megoldást kínáló program. Ez azt jelenti, hogy az iskolák vezetői és pedagógusai még mindig nem mutatnak megfelelő szintű érzékenységet az iskolai agresszió problémája iránt.

15. ábra: Van az intézményben olyan program, melynek célja az iskolai erőszak megelőzése/kezelése?

Az ötödik feltételezésemet, hogy alsó tagozaton a verbális mellett a fizikai agresszió is megjelenik, melyet diákok követnek el pedagógusokkal szemben, az adatok cáfolták. Arra a kérdésre tehát, hogy bántalmazták-e már Önt diákjai, mindössze egy pedagógus válaszolt igennel és ez a válasz is a verbális jellegű bántásra vonatkozott. Úgy tűnik, hogy a média által kihangsúlyozott fizikai erőszak, melyet diákok követnek el pedagógusok ellen nem felel meg a valóságnak. A felmérésben résztvevő intézményekben nem jellemző ez a fajta agresszivitás.

VII. Jövőkép

A felmérésben résztvevő tanítók válaszai azt sugallják, hogy a pedagógusok érzékenysége az utóbbi időszakban a problémával szemben nem változott. Ha továbbra sem tartanak össze az intézmények nevelői, dolgozói annak érdekében, hogy lépést tegyenek az erőszak megfékezésére és nem veszik kellően komolyan az agresszió problémáját, olyannyira elhatalmasodik, hogy nemcsak az iskolák, hanem a társadalom egészének jövőjét is súlyosan negatív irányba fogja sodorni. Ezért kéne az intézményeknek minél előbb megtalálniuk a rájuk nézve optimális megoldást. Teljesen nem lehet és nem is kell felszámolni az agressziót, de az iskoláknak törekedniük kéne arra, hogy lentebb szorítsák ezt az iskolai életet negatívan befolyásoló viselkedési formát.

Szeretném hangsúlyozni a következetesség fontosságát, hogy a tanítók se kövessenek el gyermekek ellen irányuló agressziót és csak azokat a viselkedésmintákat kövessék, amiket a tanulóknál jutalmaznak, illetve azokat kerüljék, amiket büntetnek. Csak ezt a kardinális, minden helyzetben érvényes pedagógiai alapelvet betartva kezdhünk lépéseket tenni az iskolai agresszió megelőzése érdekében.

Elengedhetetlen, hogy egy- egy erőszakos cselekedet során ne csak a támadóra fordítsuk a figyelmünket, hanem az áldozatra is, aki ugyanúgy veszélyt jelenthet miután megelégtelte szerepét és súlyos cselekedetek elkövetőjévé válik. *„A kegyetlenség mindig a gyengeségből fakad!” (Ranschburg Jenő)*

A dolgozatomban említett megoldási lehetőségeken kívül eredményeket érhetünk el többek között a mediátor gyerekek segítségével is. Erre a szerepre azokat a diákokat választják ki, akiknek van tekintélyük a többiekkel szemben. Léteznek képzések Magyarországon, ahol felkészítik őket erre a feladatra. Közvetítők lesznek, akik a megfelelő időben közbeavatkoznak, hatnak a felekre és megakadályozzák az agresszivitás tovább erősödését. Franciaországban 70%-os javulást tapasztaltak mediátorok „alkalmazása” után.

Tény, hogy az erőszakos esetek többségről a pedagógus és a szülő sem tud. Lényeges lenne, hogy éppen ezért a pedagógusok ne csak a tanulásról beszéljenek a szülőkkel. Minél fiatalabb egy gyerek, annál eredményesebben tudunk hatni rá és pozitív irányba fordítani viselkedését. Óvodásoknál és kisiskolásoknál a legnagyobb ennek az esélye. Bízom benne, hogy a leendő osztályomban pozitív légkört tudok teremteni és meg tudom fékezni az agresszivitás antiszociális formáit.

VIII. Irodalomjegyzék

- Aáry – Tamás Lajos – Joshua Aronson 2010: *Iskolai veszélyek*, Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. , 91–203.
- Cole Michael – Sheila R. Cole 2006: *Fejlődéslélektan*, Budapest, Osiris Kiadó, 404–410.
- Dr. Buda Béla 1986: *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*, Budapest, Tankönyvkiadó, 212–215.
- Dr. Ranschburg Jenő 1977: *Félelem, harag, agresszió*, Budapest, Tankönyvkiadó, 90–134.
- Dr. Ross Campbell 2007: *Dühöngő ifjak: Hogyan szelídíthetjük meg gyermekeink haragját?*, Budapest, Harmat Kiadó, 9–78.
- Dr. Rüdiger Penthin 2003: *Miért agresszív a gyermekem?* Pápa, Deák és Társa Kiadó, 9–121.
- Dr. Szekszárdi Júlia 1994: *Állampolgári technikák az iskolában: Konfliktusok*, Budapest, Iskolapolgár Alapítvány és az Állampolgári Tanulmányok Központja, 27–30.
- Dr. Szekszárdi Júlia 1994: *Konfliktuspedagógiai szöveggyűjtemény*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó, 17–44.
- Dr. Szekszárdi Júlia 2002: *Konfliktusok pedagógiája*, Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó, 8–42.
- Elliot Aronson 2009: *Columbine után: Az iskolai erőszak szociálpszichológiája*, Ab Ovo Kiadói Kft., 63–165.
- Gerd Biermann 1984: *Az iskolai ártalmak megelőzése*, Budapest, Tankönyvkiadó, 19–25.
- Gerlinde Ortner 1996: *Gyógyító mesék*, Budapest, Magyar Könyvklub, 133–136.
- Ingrid Rose 2010: *Az iskolai erőszak*, Budapest, Oriold és Társai Kiadó, 13–16.
- Jamie Walker 1997: *Feszültségoldás az iskolában: Játékok és gyakorlatok*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 8–54.
- Joachim Rumpf 2004: *Hogyan bánjunk az agresszív gyerekekkel?: Verekedés, veszekedés, rombolás*, Budapest, Akkord Kiadó, 92–95.
- Karl E. Dambach 2001: *Pszichoterror (mobbing) az iskolában*, Budapest, Akkord Kiadó, 12–16.
- N. Kollár Katalin – Szabó Éva 2004: *Pszichológia pedagógusoknak*, Budapest, Osiris Kiadó Kft., 441–444.
- Ranschburg Jenő 2009: *Áldás vagy átok?: Gyerekek a képernyő előtt*, Saxum Kiadó Bt., 172–176.
- Szekszárdi Ferencné 1992: *Gyerekek – tanítók – szülők: A kisiskoláskor konfliktusairól*, Budapest, Az Iskolafejlesztési Alapítvány, az MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztálya és a Budapesti Tanítóképző Főiskola sorozata, 22–101.
- Twemlow Stuart W. – Frank C. Sacco 2012: *Miért nem működnek az iskolai bántalmazás-ellenes programok: Pozitív rezgések*, Budapest, Flaccus Kiadó, 19–114.
- Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva 2005: *Neveléslélektan*, Budapest, Osiris Kiadó, 526–528.
- Vekerdy Tamás 2001: *Gyerekek, óvodák, iskolák*, 3. kiadás, Budapest, Saxum Kiadó, 76–78.

IX. Summary

During the course of instruction, teachers must deal with many different kinds of issues for some of which they might be ill prepared. Such are the nearly everyday conflicts occurring in the classroom which often lead to aggression. I have set as my goal during my practical internship the mapping of and potential solutions for the kinds of conflicts that occur most frequently between students and teachers, the understanding of the causes of children's aggression, and the thorough study of violence occurring in academic institutions. My chosen topic is comprised of three major parts which in most cases flow from one to the other. I have decided, for exactly this reason, to address each of them. Due to the broad scope of the topic, I have omitted the irrelevant elements. I have strived to capture on paper the most important and necessary thoughts for pedagogical practice.

The problems of school violence, its prevention and appropriate response form the basis of my research. Nowadays, children's aggressiveness takes many forms which trouble teachers, manifestations not seen in the lower grades just a few years ago. The greatest challenge is that educators were not prepared for this during their training and thus cannot respond consciously. I used surveys in my research to prove the validity of my hypotheses, starting with five. The results of the surveys have proved, that contrary to popular opinion, there is no statistically significant difference in the incidence of school violence between public and private (religious) schools and that teachers continue to need help in successful conflict resolution and aggression response tactics. Among the schools surveyed, most did not have functioning programs for preventing and responding to school violence. The results have refuted two hypotheses: that cyberbullying does not occur in the lower grades, that is, in addition to verbal abuse, physical aggression is evident, often directed at the teacher.

I have analyzed the data using Microsoft Excel spreadsheet program, the results of which could be further improved with the use of the SPSS statistical program. It would be worthwhile to continue my research by broadening it to more schools to get an even more accurate picture of this growing educational impediment.

X. Mellékletek

1. sz. melléklet

Diákoknak szóló kérdőív

KÉRDŐÍV

az iskolai agresszióról diákok számára

Adatok:

Hányadik osztályos vagy? _____

Húzd alá a megfelelő állítást!

- Lány vagyok.
- Fiú vagyok.

1. Be szoktak avatkozni a tanárok, ha látják, hogy a diákok erőszakosak/agresszívek az iskolában? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Igen.
- 2) Nem.

2. Melyik állítás/állítások igazak rád az alábbiak közül? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Az osztálytársaim közül valaki vagy valakik bántani szoktak engem.
- 2) Egy vagy több olyan diák szokott bántani, aki nem az osztálytársaim közül való.
- 3) Mindig ugyanazok bántanak, pedig semmi okuk rá.
- 4) Amikor bántanak, nem tudom megvédeni magam.
- 5) Félek az iskolában.
- 6) A fenti állítások közül egyik sem igaz rám. *(Folytasd a kérdőív kitöltését az 8. kérdéssel!)*

3. *Csak akkor válaszolj a következő 5 kérdésre, ha a 2. kérdés alatt található állítások közül egyet vagy többet is aláhúztál! Ha egyet sem húztál alá, ugorj az 8. kérdéshez!*

Hol szoktak bántani? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Az iskolaudvaron.
- 2) Az iskolafolyosón.
- 3) Az osztályteremben órán.

- 4) Az osztályteremben szünetben.
- 5) A WC-ben.
- 6) Egyéb helyen/helyeken:

4. Amikor valaki bánt, szoktál segítséget kérni (pl.: osztályfőnöködtől, szüleidtől)?

Válaszodat aláhúzással jelöld!

- 1) Igen.
- 2) Nem.

5. Miben nyilvánul meg az, hogy valaki/valakik bántanak? *Válaszodat aláhúzással jelöld! Ha szükséges, többet is aláhúzhatsz!*

- 1) Megvernek.
- 2) Elveszik/ellopják a dolgaimat.
- 3) Elgáncsolnak, aztán kinevetnek.
- 4) Húzzák a hajamat.
- 5) Eltörik/megrongálják a dolgaimat.
- 6) Lökдösnek.
- 7) Megfenyegetnek.
- 8) Csúfolnak.
- 9) Sértő szavakat mondanak nekem.
- 10) Piszkálnak, bosszantanak.
- 11) Kihagynak a játékból.
- 12) Pletykát terjesztenek rólam.
- 13) Kiközösítenek/nem barátkoznak velem.
- 14) Levegőnek néznek.
- 15) Másban is megnyilvánul:

6. Ha az 5. kérdésben legalább 3 választ (3-at vagy annál többet) aláhúztál, kérlek, rangsorold azokat 1-3-ig!

- 1) 1 (leggyakrabban így bánt más/így bántanak mások):

- 2) 2 (gyakran így bánt más/így bántanak mások):

- 3) 3 (néha így bánt más/így bántanak mások):

7. Mit gondolsz, miért bánt valaki vagy valakik? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Mert erősebb/erősebbek nálam.
- 2) Mert idősebb/idősebbek nálam.
- 3) Mert én jó tanuló vagyok.

- 4) Mert én „más” vagyok, mint a többiek (pl.: szemüveges vagy). Mit gondolsz, miben vagy „más”, mint a többiek?

- 5) Mert nincsenek barátaim.

- 6) Mert látják, hogy félek tőlük.

- 7) Egyéb:

Mert _____

8. Melyik állítás/állítások igazak rád az alábbiak közül? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Az osztálytársaim közül egy vagy több diákot bántani szoktam.
- 2) Egy vagy több olyan diákot szoktam bántani, akik nem az osztálytársaim.
- 3) Bántom a családtagjaimat.
- 4) Bántom a tanárait. Ha igen, miért?

- 5) Mindig ugyanazt/ugyanazokat a diákokat bántom minden ok nélkül.
- 6) Az iskolában olyanokkal barátkozok, akik bántani szoktak más gyerekeket vagy tanárokat és erősek.
- 7) Ha verekedést/erőszakot látok, az erőszakoskodóhoz csatlakozok.
- 8) Ha verekedést/erőszakot látok, megpróbálom kibékíteni őket.
- 9) Ha verekedést/erőszakot látok, félrevonulok és tétlenül szemlélem az eseményeket.
- 10) A fenti állítások közül egyik sem igaz rám. *(Folytasd a kérdőív kitöltését a 16. kérdéssel!)*

9. *Csak akkor válaszolj a következő 7 kérdésre, ha az 8. kérdésnél egy vagy több állítást aláhúztál! Ha egyet sem húztál alá, ugorj a 16. kérdéshez!*

Hol szoktál másokat bántani? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Az iskolaudvaron.
- 2) Az iskolafolyosón.
- 3) Az osztályteremben órán.
- 4) Az osztályteremben szünetben.
- 5) A WC-ben.
- 6) Egyéb helyen/helyeken:

10. Miben nyilvánul meg az, hogy valakit/valakiket bántasz? *Válaszodat aláhúzással jelöld! Ha szükséges, többet is aláhúzhatsz!*

- 1) Megverem.

- 2) Elveszem/ellopom a dolgait/dolgaikat.
- 3) Elgáncsolom, aztán kinevetem.
- 4) Húzom a haját.
- 5) Eltöröm/megrongálom a dolgait.
- 6) Durván meglököm.
- 7) Megfenyegetem.
- 8) Csúfolom.
- 9) Sértő szavakat mondok neki/nekik.
- 10) Piszkálom, bosszantom.
- 11) Kihagyom a játékból.
- 12) Pletykát terjesztek róla.
- 13) Kiközösítem/nem barátkozok vele.
- 14) Levegőnek nézem.
- 15) Másban is megnyilvánul:

11. Ha a 9. kérdésben legalább 3 választ (3-at vagy annál többet) aláhúztál, kérlek, rangsorold azokat 1-3-ig!

- 1) 1 (leggyakrabban így bántok mást/másokat):

- 2) 2 (gyakran így bántok mást/másokat):

- 3) 3 (néha így bántok mást/másokat):

12. Miért bántasz mást/másokat? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

Mert...:

- 1) ...idegesítenek.
- 2) ...úgy sem szólnak rám a tanárok. Ez arra ösztönöz, hogy minél több erőszakos cselekedetet kövessek el.
- 3) ...ez számomra egyfajta feszültség levezetés.
- 4) ...nem tudok uralkodni az indulataimon.
- 5) ...engem is bántanak/bántottak otthon.
- 6) ...meg kell mutatnom, hogy ki a főnök.
- 7) ...haragszom rájuk.
- 8) ...a barátaim büszkék lesznek rám.
- 9) ...örömet lelem benne.
- 10) ...a baráti társaságomban csak így vívhatom ki magamnak az elismertséget.
- 11) ...azt akarom, hogy a hatalom az én kezemben legyen.
- 12) ...erősebb vagyok.

- 13) ... gyengébb tanuló vagyok.
- 14) ... „más” mint én.
- 15) ... egyedül van.
- 16) ... félek.
- 17) ... fél tőlem.
- 18) ... jó érzés szenvedni látni másokat.
- 19) Egyéb indok miatt:

13. Amikor mást/másokat bántasz, hogyan teszed? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Egyedül.
- 2) Másokkal.

14. Mit érzel más/mások bántása után? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Megnyugszom.
- 2) Büszke vagyok magamra.
- 3) Megbánom, amit tettem és büntudatom van.
- 4) Soha nem bánom meg és nincs büntudatom.
- 5) Elégedett vagyok.
- 6) Újabb áldozatot keresek magamnak.
- 7) Még agresszívebb leszek.
- 8) Megkönnyebbülök.
- 9) Jó érzés, hogy félnek tőlem.
- 10) Félek a következményektől.
- 11) Egyéb érzéseim:

15. Vissza tart-e téged, ha pedagógus/felnőtt van a közelben? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Igen. Jobb szeretem, ha titokban marad, amit tettem.
- 2) Nem. Nem zavar egyik tanár/felnőtt jelenléte sem.

16. Elérhető vagy valamelyik közösségi oldalon? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) Egyik közösségi oldalon sem vagyok elérhető. *(Folytasd a kérdőív kitöltését a 19. kérdéssel!)*
- 2) Facebook
- 3) Twitter
- 4) Instagram
- 5) Tumblr

6) Egyéb közösségi oldal, melyen elérhető vagy:

17. Minek a hatására regisztráltál valamelyik közösségi portálra? *Válaszodat aláhúzással jelöld!*

- 1) A barátaim bíztattak.
- 2) A szüleim regisztráltak és nekem is megengedték.
- 3) Senki nem bíztatott, saját ötletem volt, hogy regisztráljak.
- 4) Nem vagyok elérhető egyik közösségi oldalon sem, de szeretnék.
- 5) Nem vagyok elérhető egyik közösségi oldalon sem és nem is szeretnék.
- 6) Szeretnék regisztrálni az egyik közösségi oldalon, de a szüleim nem engedik.
- 7) Egyéb:

18. *Húzd alá* azokat az állításokat, melyek igazak rád!

- 1) A közösségi oldalak valamelyikén gonosz üzenetet küldtem valakinek/valakiknek.
- 2) A közösségi oldalak valamelyikén gonosz üzenetet kaptam valakitől/valakiktől.
- 3) A közösségi oldalak valamelyikén durva kommentárokat írtam valakinek/valakiknek.
- 4) A közösségi oldalak valamelyikén durva kommentárokat írt valaki/valakik nekem.
- 5) Tréfából hívogatott/hívogattak valakik és ezzel bosszantottak engem.

19. Ha van valami, ami a kérdőív kitöltése közben eszedbe jutott és szívesen megosztanád velem, kérlek írd le!

KÖSZÖNÖM AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSEDET!

2. sz.melléklet
Pedagógusoknak szóló kérdőív

KÉRDŐÍV

az iskolai agresszióról tanítók számára

Adatok:

Az intézmény neve:

Az intézmény helye: _____

Neme: _____

Hány éve tanít? _____

Hányadikosoknak az osztályfőnöke? _____

1. Van az intézményben olyan program, melynek célja az iskolai erőszak megelőzése/kezelése? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Van.
- 2) Nincs.

2. Ha van, kérem, nevezze meg!

Mióta működik? _____

3. Milyen gyakran fordulnak elő az alábbi tanulói viselkedésformák az Ön osztályában? *Válaszát karikázással jelölje!* (1: soha, 2: ritkán, 3: többször, 4: gyakran, 5: rendszeresen)

- Fizikai agresszió:

1) Verekedés.	1	2	3	4	5
2) Lopás.	1	2	3	4	5
3) Gáncsolás.	1	2	3	4	5
4) Hajhúzás.	1	2	3	4	5
5) Valaki dolgának eltörése.	1	2	3	4	5
6) Valaki meglökése.	1	2	3	4	5

- Verbális agresszió:

7) Mobbing/pszichoterror alkalmazása 1 2 3 4 5

(pl. fenyegetés, megfélemlítés).

8) Sértő megjegyzések. 1 2 3 4 5

9) Megalázás. 1 2 3 4 5

10) Csúfolódás. 1 2 3 4 5

11) Piskálódás, bosszantás. 1 2 3 4 5

- Szociális/kapcsolati agresszió:

12) Kiközösítés. 1 2 3 4 5

13) Kihagyás játékból. 1 2 3 4 5

14) Pletykaterjesztés. 1 2 3 4 5

15) Rendszeres hiányzás. 1 2 3 4 5

16) Tartós hazudozás. 1 2 3 4 5

17) Képesség alatti, rossz iskolai teljesítmény. 1 2 3 4 5

18) Iskolai szabályok rendszeres megszegése. 1 2 3 4 5

19) Egyéb: _____ 1 2 3 4 5

20) Egyéb: _____ 1 2 3 4 5

21) Egyéb: _____ 1 2 3 4 5

22) Egyéb: _____ 1 2 3 4 5

4. Mit tesz, ha agresszivitás szemtanújává válik? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Közbeavatkozok.
- 2) Megijedek és tehetetlennek érzem magam.
- 3) Segítséget kérek.
- 4) Egyéb:

5. Meg tudja oldani a diákok között adódó súlyosabb konfliktusokat? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Igen.
- 2) Nem.

6. Ha igen, hogyan? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Szankcionálással:
- _____
- 2) Beszélgetéssel segítem a felek közötti konfliktus tisztázását.
 - 3) Nem csak a konfliktus megbeszélésére, hanem annak megoldására is sort kerítek.
 - 4) Beszélgetek a szülőkkel.
 - 5) Szakember segítségét kérem (pl.: pszichológus, gyógypedagógus).
 - 6) Egyéb: _____
 - 7) Egyéb: _____

- 8) Egyéb: _____
- 9) Egyéb: _____

7. Bántalmazták-e már Önt diákjai? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Igen.
- 2) Nem.

8. Ha igen, milyen módon? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Fizikailag.
- 2) Verbálisan.

9. Meg tudta magát védeni? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Igen.
- 2) Nem.

10. Az agresszivitás melyik fajtája jellemző leginkább a diákjaira? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Fizikai (pl.: verekedés).
- 2) Verbális (pl.: sértegetés).
- 3) Kapcsolati (pl.: kiközösítés).
- 4) Cyberbullying.

11. Tudja, hogy mi a cyberbullying? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Igen:

- 2) Nem.
- 3) Hallottam már róla, de nem tudom, hogy mi az.

12. Jelentett-e már problémát az Ön osztályában a cyberbullying? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Igen.
- 2) Nem.
- 3) Nem tudok róla.

13. Vannak-e eszközei az iskolai agresszióval szemben? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Vannak.
- 2) Nincsenek.

14. Ha nincsenek, milyen típusú konfliktusok kezelésében érzi magát eszköztelennek? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) A szülők nem mindig partnerek a konfliktusok megoldásában.

- 2) A gyerek zavarja az órát viselkedésével.
- 3) A tanulók közötti verbális agresszió kezelése.
- 4) A tanulók közötti fizikai agresszió kezelése.
- 5) Egyéb: _____
- 6) Egyéb: _____

15. Milyen módszertani segítségre lenne szüksége az agresszió megelőzése, kezelése tekintetében? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Pszichológus segítsége.
- 2) Módszertani anyagok.
- 3) Előadások a témában.
- 4) Konfliktuskezelési tréning.
- 5) Egyéb: _____
- 6) Egyéb: _____

16. Amennyiben lehetősége lenne rá, szeretne az iskolai erőszak kezelésére irányuló továbbképzésen részt venni? *Válaszát aláhúzással jelölje!*

- 1) Igen, szeretnék.
- 2) Nem, nem szeretnék.

17. Ha valami eszébe jutott a kérdőív kitöltése közben, amire nem kérdeztem rá, de fontosnak tartja, vagy ha egyszerűen csak hozzá szeretne fűzni valamit a kérdőívhez vagy a témához kérem, írja le!

Köszönöm az együttműködését!